

Milli Reasürans T.A.Ş.
adına sahibi
Cahit NOMER

İnceleme Kurulu
BAŞKAN

Barbaros YALÇIN
ÜYE

Hüseyin YUNAK
ÜYE

Candan EVREN
ÜYE

Ali N. YÜCEL
ÜYE

Feridun ÖZÜNAL

Yazı İşleri Müdürü
Y. Kemâl ÇUHACI

İnceleme Kurulu Sekreteri
Gonca GÜNiŞİK

Basın Yayın Koordinatörü
Deniz GÜNEY

Dizgi
Gonca GÜNiŞİK

Renk Ayrımı
DORUK GRAFİK

Baskı
CEYMA MATBAASI

Merkez
Teşvikiye Cad.43/57
80200 Teşvikiye / İstanbul

Tel : 0-212-231 47 30 / 3 hat

E.mail : reasuror@millire.com

Internet : <http://www.millire.com>

3 ayda bir yayınlanır.

**Dergide yer alan yazıların
içeriğinden yazı sahipleri
sorumludur.**

İÇİNDEKİLER

Sigortacılık Sektörü 2001 Yılı Bilimsel Çalışma Yarışması – Konular ve Yönetmelik ...	4
Derecelendirme Yoluyla Sigorta Şirketlerinin Performanslarının Değerlendirilmesi ve Türk Sigorta Sektöründe Durum	6
Sigorta Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Yeri ve Önemi ile Fon Yaratma İşlevi ve Sermaye Piyasalarındaki Etkinliği	22
Özel Emeklilik Programları – Tanım ve Türleri	36
Yabancı Basından Haberler	44

Reasürör Gözüyle

Malî sektörde faaliyet gösteren kurumların, yükümlülüklerini yerine getirme açısından değerlendirilmeleri oldukça önemli bir konudur. Özellikle, kişilerin paralarının emanet edildiği bankacılık sektöründe, zaman zaman yaşanan bunalımlar da göz önüne alındığı takdirde bankaların malî performanslarının değerlendirilmesinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sigortacılık sektöründe de, sigorta ve reasürans şirketlerinin böyle bir değerlendirmeye tâbi tutulmaları, özellikle ülkemizde son yıllarda önem kazanan bir konu olmuştur. Sigorta şirketleri, her ne kadar bankalar gibi maddi değerlerin emanet edildiği kuruluşlar olmasa da, kişilere zor günler için taahhüt ettikleri desteği veremeyecek hale gelmeleri durumunda, ciddi boyutta sıkıntılar söz konusu olabilecektir.

Dergimizin bu sayısında, Sayın Serhat Yanık tarafından hazırlanmış, dünyada sigorta şirketlerini malî açıdan değerlendiren firmaların bir analizi ile ülkemiz sigortacılık sektörü bakımından bu değerlendirmeleri inceleyen bir çalışma yer almaktadır.

Gelişmiş ülkelerin finans sektörleri, toplumların kalkınmasında oldukça önemli roller oynamaktadır. Sanayi Devrimi'nden sonra gelişmenin lokomotifi olan üretim sektörü, bir dönem sonra yerini finans sektörlerine bırakmış ve toplumlar, finans sektörlerinin yaratmış olduğu büyük maddi değerlerle kalkınmalarını gerçekleştirmişler, refah düzeylerini yükseltebilmişlerdir. Bugün de, gelişmiş ülkelerin sistemleri içerisinde en stratejik yeri işgal eden finans sektörlerinin içinde sigortacılık sektörünün de önemli bir yeri vardır.

Sayın Mehmet Kahya, "Sigorta Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Yeri ve Önemi ile Fon Yaratma ve Sermaye Piyasasındaki Etkinliği" adlı çalışmasında, sigortacılık sektörünün, tıpkı bir finans sektörü gibi toplumun kalkınmasındaki önemi hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.

Son günlerde sadece özel sigorta şirketlerini değil, tüm sosyal güvenlik sistemini ilgilendiren önemli bir konu tartışılmaktadır. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin yetersiz kalması nedeniyle birçok ülkede gündeme gelen ve bazılarında da uygulamaya konulan Özel Emeklilik Programları, ülkemizde de ciddi bir şekilde tartışılmakta, şu andaki sosyal güvenlik sistemine alternatifler üretilmektedir.

Özel Emeklilik Programları ile ilgilenen okuyucularımıza bir katkı olması amacıyla, Sayın Şenol Serkan Şentürk tarafından bu konuya ilişkin ayrıntılı bir çalışma hazırlanmıştır.

Sigortacılık Sektörü 2001 Yılı Bilimsel Çalışma Yarışması Konular ve Yönetmelik

2000 yılı Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması, Yarışma Seçici Kurulu'nun 23 Mayıs 2000 tarihinde yapmış olduğu değerlendirmeyle sonuçlandırılmıştır.

Seçici Kurul'un belirlemiş olduğu 6 konu ile katılımın mümkün olduğu Yarışmaya toplam 9 çalışma gönderilmiş, ancak yapılan değerlendirme sonucunda ödüle değer çalışma bulunamamıştır.

2001 yılı için yapılacak Bilimsel Çalışma Yarışması için, geçtiğimiz 3 yılın aksine, konu sınırlanması kaldırılmış ve Yarışma Yönetmeliği'ne uygun olmak kaydıyla, sigortacılık sektörü ile doğrudan ilgili tüm çalışmaların katılımı serbest bırakılmıştır.

Millî Reasürans T.A.Ş. olarak, önümüzdeki yıl nitelikli katılımın olması umuduyla tüm adaylara başarılar dileriz.

Madde 1 - Amaç

Türk Sigortacılık sektörüyle doğrudan ilgili olan ve sektörün sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözümler öneren çalışmalarını sigortacılık sektörüne kazandırmaktır.

Madde 2 – Yarışmaya Katılma Esasları

a) Yarışma, tüm gerçek ve tüzel kişilere açıktır.

b) Birden fazla kişinin, ortak bir çalışmayla yarışmaya katılması mümkündür.

c) Yarışmaya, tek başlarına veya ortak olarak veya tüzel kişilik bünyesinde, ancak bir adet çalışmayla katılmak mümkündür.

d) Daha önce başka bir yarışmaya katılmış çalışmalar aday olamazlar.

e) Millî Reasürans T.A.Ş. çalışanları, tek başlarına veya ortak bir çalışmayla yarışmaya katılamazlar.

f) Lisans, yüksek lisans, ihtisas ve doktora tezleri ile diğer akademik nitelikli çalışmalar yarışmaya katılamazlar.

g) Yarışmaya katılacak çalışmalar, Türkçe olarak, iki nüsha halinde, daktilo veya bilgisayarla asgari on punto büyüklüğünde ve her bir A4 sayfasında ortalama 300 kelime bulunacak şekilde en az 10, en fazla 20 sayfa olmalıdır.

Madde 3 - Yarışmaya Katılma Tarihi

Yarışmaya katılacak çalışmalar, bir "Katılma Belgesi" doldurmak suretiyle, en geç 31 Mart günü saat 17:00'ye kadar, Önseçici Kurul'a iletilmek üzere Millî Reasürans T.A.Ş. Personel ve İdari İşler Müdürlüğü'ne elden teslim edilir.

Madde 4 - Önseçici Kurul

a) Yapısı:

Millî Reasürans T.A.Ş. Genel Müdürlüğü tarafından seçilmiş kişilerden meydana gelir.

b) Görevi:

• Yarışmaya katılacak çalışmalarını Yönetmeliğin 1. ve 2. Maddelerine uygunluğu bakımından tespit eder.

• Önseçici Kurul, amaca uygunluğunu, kapsam ve üslupça yeterliliğini tespit ettiği çalışmaların birer nüshasını, görüşlerini ihtiva eden raporla birlikte Seçici Kurul'a sunar. Önseçici Kurul, yaptığı inceleme sonucunda olumsuz görüşe vardığı herhangi bir çalışmayı, Yönetmeliğin 1'inci

ve 2'nci maddelerine uygun olsalar dahi, Seçici Kurul'un değerlendirmesine sunmadan reddetmek hakkına sahiptir.

- Önseçici Kurul tarafından Seçici Kurul'a sunulmaya değer bulunmamış çalışmalar, incelemenin bittiği tarihten itibaren 7 gün içerisinde ve her halükârda son katılma tarihini takiben 30 gün içerisinde sahip veya sahiplerine posta yoluyla iade edilir.

Madde 5 - Seçici Kurul

a) Yapısı:

Millî Reasürans T.A.Ş. temsilcisi başkanlığında aşağıdaki üyelerden oluşmaktadır:

- Cahit Nomer, Genel Müdür, Millî Reasürans T.A.Ş.
- Bilgi Kongar, Genel Sekreter, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
- Prof. Dr. Taner Berksoy, Bilgi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
- Prof. Dr. Mustafa Dural, Yeditepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Merih Kemal Omağ, Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

b) Görevi:

- Önseçici Kurul tarafından sunulan çalışmaları inceler ve ödüle layık çalışmaları belirler.

- Seçici Kurul, kendisine sunulan çalışmalarla ilgili ka-

rara varma konusunda tamamen bağımsız olarak hareket eder; değerlendirme aşamasında, gerektiği takdirde uzmanlara danışabilir.

- Ödül kazanan çalışmalar, Seçici Kurul'un asgari dört üyesinin oyuyla belirlenir.

- Seçici Kurul'un kararlarına itiraz hakkı yoktur.

Madde 6 - Ödüllerin Dağıtımı

a) Yarışmaya katılan çalışmalar, Seçici Kurul tarafından değerlendirilerek, ödüle layık görülmeleri halinde;

- Birinci,
- İkinci,
- Üçüncü

olarak belirlenir.

b) Ödül kazanan çalışmalar, 31 Mayıs tarihinden itibaren kazananların doğrudan doğruya adresine bildirilir. Ancak, gerektiği takdirde, ödül kazananların ilânı Seçici Kurul kararıyla ileri bir tarihe ertelenebilir.

c) Birinci, İkinci ve Üçüncü olarak belirlenen çalışmaların ödülleri, Haziran ayı içerisinde olmak üzere, ilân edilecek bir tarihte yapılacak törenle sahiplerine verilir.

Madde 7 - Ödül Miktarı

Seçici Kurul tarafından değerlendirilen ve 6. Madde'nin

(a) fıkrasında belirtilen şek-

liyle derecelendirilen çalışmalardan;

- Birinciye : 2.500 Dolar karşılığı Türk Lirası,
- İkinciye : 1.500 Dolar karşılığı Türk Lirası,
- Üçüncüye : 1.000 Dolar karşılığı Türk Lirası

ödül olarak dağıtılır. Yukarıda belirtilen ödül tutarlarının yanı sıra, bir "Ödül Belgesi" ile Millî Reasürans T.A.Ş. ödülünü simgeleyen bir "Plâket" verilir.

Madde 8 - Telif Hakları

a) Yarışmaya katılan çalışmalardan 30 gün içinde sahibine iade edilmeyenleri Türkiye'de bir veya daha fazla, aynen veya özet olarak yayımlama hakkı 1 yıl süre ile Millî Reasürans T.A.Ş.'ne aittir.

b) Yarışmada ödül kazanmamış çalışmaların Reasürör Dergisinde yayımlanmaları halinde ödenecek telif ücreti, sayfa başına 25 Dolar karşılığı TL'dir.

c) Ödül kazanan çalışmaların telif hakkı, herhangi bir telif ücreti ödenmeksizin Millî Reasürans T.A.Ş.'ne aittir.

Madde 9 - Yürürlüğe Giriş

Bu Yönetmelik, yarışma duyurusunun yapıldığı tarihten itibaren yürürlüğe girer ve uygulanmasından Millî Reasürans T.A.Ş. sorumludur.

Derecelendirme Yoluyla Sigorta Şirketlerinin Malî Performanslarının Değerlendirilmesi ve Türk Sigorta Sektöründe Durum

İşletmeler açısından birlikte faaliyette buldukları iktisadi araçların ve kuruluşların mali durumlarını bilmek, günümüz dünyasında çok önemli bir stratejik avantaj olmaya başlamıştır. Bu nedenle her kuruluş bazen kendi isteği ile bazen de kendi isteği dışında sahip olduğu finansal ve finansal olmayan özellikleri bakımından bir değerlendirme işlemine tâbi tutulmakta, elde edilen sonuçlar derecelendirme kuruluşları tarafından yorumlanarak yayınlanmakta ve ilgili taraflarca kullanılmaktadır.

Derecelendirme işlemi genellikle ulusal ve uluslararası menkul kıymetler, ticari şirketler, finans kurumları ve bankaların yükümlülüklerini değerlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Derecelendirme süreci ilgili taraflara güvenilir bilgi akışının sağlanması, hızlı kararların alınarak piyasaların etkin bir şekilde çalışması açısından önem taşımaktadır.

Sigorta sektörü dikkate alındığında, derecelendirme sü-

recinin gelişmiş ülkelerde sektör üzerinde önemli etkilerinin olduğu, doğru ve tarafsız bilgi sağlanması konusunda en sık başvurulan kurumlar niteliğinde olduğu görülmektedir. Türk finans sistemi incelendiğinde derecelendirme kuruluşlarının bütün olarak henüz ülkemiz açısından yeni olduğu görülmektedir. Özellikle bankacılık sektöründe birtakım çalışmaların varlığı göze çarpmaktadır. Ülkemiz sigorta sektörü açısından derecelendirme faaliyeti henüz çok yeni bir kavram niteliğindedir.

Bu çalışmanın amacı, derecelendirme faaliyetinin sigorta şirketlerinin mali performanslarının ölçülmesinde önemini ortaya konulması ve Türk sigorta sektörünün derecelendirme faaliyetleri konusunda içinde bulunduğu durumun analiz edilmesidir. Çalışmamızda ilk olarak derecelendirme faaliyetinin tarihi gelişimi ve tanımı yapılacak, ikinci bölümde sigorta sektöründe derecelendirme süreci ve dere-

celendirme sonuçlarını kullanan taraflar incelenecektir. Daha sonraki bölümlerde derecelendirme sürecinde derecelendirme şirketleri tarafından dikkate alınacak hususlar ele alınarak uluslararası boyutta faaliyet gösteren derecelendirme kuruluşları incelenecektir. Son bölümde ise, ülkemiz sigorta sektöründe derecelendirme sürecinin durumu ele alınacaktır. Bu konuda Türk sigorta sektöründe faaliyet gösteren sigorta şirketleri üzerinde yapılan bir alan araştırmasının sonuçları analiz edilerek sunulacaktır. Araştırma sonuçlarının ülkemizde derecelendirme sürecinin durumunu ortaya koyacağı ve sigorta sektörünün bu konuya bakış açısını çarpıcı bir biçimde yansıtacağı düşünülmektedir.

Giriş

Finansal ve ekonomik gelişmeler incelendiğinde, derecelendirme sürecinin geçmişte esas olarak tahvillerin değer-

lemesine dayandığı görülmektedir. Yirminci yüzyılın başlarında Standard & Poor's, Moody's gibi finansal kuruluşlar müşterilerine ABD'deki tren yollarını inşa eden şirketler hakkında finansal bilgi vermeye başlamışlardır. 1841 yılında Louis Tapan New York'ta ilk ticari kredi şirketini kurmuştur. Şirket, 1859 yılından itibaren derecelendirme listesi yayınlamaya başlamıştır. Daha sonraları bu firma "Dun and Bradstreet" adlı firma ile birleşerek "Moody's Investor Service" adı ile faaliyet göstermiştir.¹

İlk dönemlerde söz konusu şirketlerin borçlarını ödeyebilme yeteneklerinin analizi esas alınmış olmasına rağmen, zaman içerisinde değerlendirme işleminin amacı da değişmiştir. Günümüzde derecelendirme sonuçları, şirketlerin finansal durumlarını ilgili taraflara bildirmek amacıyla hazırlanan ve çeşitli yönleriyle şirketleri değerleyerek bu konuda derecelendirme kuruluşlarının görüşlerini yansıtan raporlar haline almıştır. Özellikle son dönemlerde birçok değerlendirme esası finansal analizden daha çok stratejik analize yönelmeye başlamıştır.²

Derecelendirme faaliyeti alanında son yıllarda yaşanan önemli bir gelişme ise; kamu düzenleyicilerinin, diğer işletmelerin, işletme müşterilerinin ve hatta birçok uluslararası kuruluşun karar alma süreçlerinde derecelendirme kuruluşları tarafından üretilen raporları temel bir dayanak olarak kabul etmeye başlamalarıdır. Derecelendirme sonuçlarının özellikle ilk olarak Arjantin, Şili, Meksika gibi Güney Amerika ülkelerinde ve Yeni Zelanda'da önemli bir finansal kriter olarak dikkate alınacağı, kamu düzenleyicileri tarafından ilân edilmiştir.³ Bu ülkeler içerisinde özellikle Şili'de derecelendirme sistemi oturmuş ve ülkenin sigorta şirketlerinin analizlerinde ulusal derecelendirme şirketlerinin yaptıkları analizler esas olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁴

A) Derecelendirme Faaliyetinin Tanımı

Amaçları ve incelediği yapı bakımından üç tür derecelendirme tanımlamasının yapılması mümkün olmaktadır. İlk ve temel anlamıyla derecelendirme, borçlanma araçları üzerindeki geri ödenmeme risklerinin ve kredi kalitesinin be-

lirlenmesi işlemidir (Debt Rating). Temel amaç, finansman araçlarına ilişkin geri ödemelerin zamanında yerine getirilme imkânlarının değerlendirilmesiyle bir kanaate ulaşmak ve bunu kolay anlaşılır bir ölçek ile ilgililere sunmaktır.

Bir diğer derecelendirme türü, kurumsal derecelendirmedir. Bu derecelendirme sadece borçlanma ihtiyacı ile ilgili değil, şirketin tüm mali yeterliliği hakkında alacaklılara, hissedarlara ve diğer ilgililere tarafsız ve yeterli bilgi verir (Institutional Rating). Sigorta şirketleri, bankalar, aracı kurumlar, yatırım ortaklıkları vb kuruluşlar bu derecelendirme işleminin kapsamı içerisindedirler.⁵

Üçüncü bir tür derecelendirme ise, ülke çapında yapılan ve makro ekonomik göstergeleri, siyasi ve sosyal unsurları dikkate alarak dış borçların zamanında ve tam olarak ödemesinin yapılıp yapılamayacağını belirlemeye çalışan bir derecelendirme işlemidir (Sovereign Rating).

Derecelendirme, piyasaların güvenliğini ve sağlıklı gelişimini sağlar. İktisadi organların piyasalarda daha güvenilir olarak faaliyette bulunmalarını temin eder. Özellikle bu husus sigorta şirketleri açısından ele alındığında derecelendirme ile

¹ Halil Sunalı, Ediz Usman, *Rating: Yatırımcı ve İhraççılar Açısından Fonksiyonları, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Yıl 1, S.3, Ekim-Kasım, 1998, s.80.*

² Alain Tempelaere, *The Rating of Insurance Companies, Mutualite No: 48, 1997, s.9-12.*

³ Saul, Djanogly, "Insurance Ratings: Should Lloyds Have One", *The London Insurance Insider, S.4, 1997, s.21-23.*

⁴ "Rating Insurance Companies In Chile", *Insurance & Reinsurance Solvency Report, 28 December, 1995, S.223, s.8.*

⁵ "Rating ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *International Banking Advisory & Research Group, 1996, s.1-2.*

bu kuruluşların mali durumları hakkında yeterli bilgi elde edilmiş olur. Sadece üçüncü taraflara değil, çoğu durumda düzenleyici otoritelere ve sigorta şirketinin kendisine finansal durumu hakkında objektif bilgiler sunulmuş olur. Derecelendirme sisteminin başarılı olabilmesi için; derecelendirme kuruluşunun kredibilitesi, objektifliği, bağımsızlığı, güvenilirliği, gizlilik ve yakın işbirliği en temel ilkeler olarak göze çarpmaktadır.⁶

B) Sigorta Sektöründe Derecelendirme Süreci

Uzun yıllar boyunca derecelendirme kuruluşları tarafından derecelendirme ve değerlendirme çalışmaları yapılmıştır. Fakat bu konuya olan asıl ilgi 1980'li yıllarla beraber başlamıştır. Özellikle petrol şoku sonrası tüm dünyada yaşanan ekonomik sorunlar faiz oranlarının ve beraberinde enflasyonun artmasına sebep olmuştur. Bu süreç içerisinde sabit getirili hayat poliçelerine sahip kişiler bu poliçelerini iştirah edip birikimlerini daha yüksek getirili yatırım araçlarına yatırmış ve sigorta şirketlerince yeni müşteriler bulunmasında da sıkıntılar doğmaya başlamıştır. Bu gelişmelere rağmen sigorta şirketlerinin diğerlerine nazaran daha az getiri veren piyasalarda faaliyetlerine devam etmeleri bir

dönem sonra geniş çapta mali krizler doğurmuştur.

1983 yılından itibaren sigorta şirketlerinin finansal yapısı hakkındaki analizlere ve derecelendirmelere olan ihtiyaçlar giderek artmıştır. Bu değişim öyle bir hale gelmiştir ki, günümüzde sigorta şirketleri derecelendirme kuruluşları ile kendiliğinden ilişkiye geçerek, kendilerinin değerlendirmeye alınmasını talep etmektedirler. Bu çalışmalar sırasında gerekli tüm teknik veriler sağlanmakta ve yapılan analizlere yardımda bulunulmaktadır.⁷

Sigorta şirketleri açısından derecelendirme temel anlamda hasar ödeme yeteneğinin derecelendirilmesi, şirketin mali sağlamlığı ve likiditesi hakkında bilgi sağlamaktadır. Ancak bu konuda, derecelendirme kuruluşlarının analizleri farklı esaslara ve yaklaşımlara dayanmaktadır.

C) Derecelendirme Sonuçlarını Kullanan Taraflar

Tüm dünyada faaliyet gösteren birçok derecelendirme kuruluşu sigorta şirketlerini farklı açılardan farklı kesimler için değerlendirmeye almışlardır. Temelde her derecelen-

dirme kuruluşu farklı müşteri kitlesine hitap etmekte ve farklı amaçlarla değerlendirme yapmaktadır. Bazı derecelendirme kuruluşları, sigorta satın almış bulunan poliçe sahiplerini korumayı hedef alırken, bir diğeri sigorta sektöründe ihtiyaç duyulan ve sigorta şirketleri, aracılar, reasürörler ya da düzenleyiciler tarafından kullanılacak analizleri yapmak için faaliyet göstermektedir.⁸ Poliçe sahipleri sigorta şirketinin hasarı ödeyebileceğinden emin olmak istemektedir. Bu nedenle sektörde bu konuda dolaşan asılsız dedikodulardan farklı olarak müşterilerin başvurabilecekleri en önemli bilgi kaynağı, derecelendirme kuruluşlarınca yayınlanan geniş kapsamlı incelemeye dayanan derecelendirme sonuçlarıdır. Günümüzde birçok risk yöneticisi sigorta şirketlerinin geleceğinden emin olmak için derecelendirme sonuçlarını kullanmaktadırlar.⁹

Derecelendirme sonuçlarını kullanan bir diğer grup ise sigorta acenteleri ve brokerlik hizmeti veren kuruluşlardır. Bu kuruluşlar müşterilerine önercekleri sigorta şirketinin mali durumu hakkında detaylı bir bilgi almak isterler ve bu konuda da derecelendirme verilerini kullanırlar. Temelde kendi incelemelerini tamamlayabilmek ve test edebilmek,

⁶ a.g.e. s.3.

⁷ Mayne, Geofrey, *Security Solvency and The Role of Rating Agencies, Financial Management Issues for Insurance Industry in 1990*, Edited; Criss Ballantyne, Barbara Hersley, London: Reflections Publishing Group, 1998, s.183.

⁸ a.g.e. s.183.

⁹ *When The Insurer Is The Risk Manager Greatest Enemy, Foresight*, 1997, May, s.2-4.

müşterilerine daha iyi hizmet sunabilmek, devamlı surette değişen yasal uygulamaların şirketler üzerindeki etkilerini daha doğru test edebilmek amacıyla bu sonuçları kullanırlar. Derecelendirme kuruluşları, ilişki halinde oldukları şirketler ve yaptıkları işler hakkında brokerlerle bilgi alışverişinde bulunurlar.

Sigorta şirketleri, kendilerine ve diğer şirketlere ait derecelendirme sonuçlarını kullanan diğer ilgili taraflardan biridir. Özellikle rakiplerle olan farklılıklarını ölçmek, brokerlerin müşterilerine hazırlanmış olduğu öneri listesine girmek ya da orada kalabilmek, etkin bir piyasa ortamı yaratabilmek için bu derecelendirme sonuçlarını kullanırlar. Reasürans açısından durum incelenirse, reasürörlerin de değerlendirilmeye tâbi tutulması, hasar ödeyebilme yeteneklerinin incelenmesi, bu şirketlerden korumaya satın alacak sigorta şirketlerini çok ilgilendirmektedir.¹⁰ Ayrıca sigorta şirketi ile anlaşarak reasürans anlaşması imzalayan reasürans şirketleri de sigorta şirketinin genel durumu hakkında derecelendirme sonuçlarını referans almaktadırlar. Görüldüğü gibi, sektörde bulunan tüm aktörler, müşteriler, araçlar, reasürörler, sigorta şirketleri, yasa düzenleyicileri derecelendirme süreciyle yakından ilgilidirler.

¹⁰ Alex Beatty, *Why Are We Rating?*, *Reinsurance*, September, 1998, s.26-27.

Sektör dışında da birçok taraf bu sonuçları çok farklı amaçlarla kullanmaktadır. Çeşitli yöneticiler rekabet ortamında önerilerini karşılaştırabilmek ve potansiyel olarak mali açıdan yetersiz sigorta şirketlerinden oluşan müşterilerini koruyabilmek için, değerledikleri ya da öğüt verdikleri şirketin göreceli olarak güçlülüklerini, farklılıklarını test edebilmek amacıyla derecelendirme sonuçlarına başvururlar. Buna örnek olarak, sigorta şirketlerini değerlendiren kurumların, şirketin genel durumu ve rakiplerine göre taşıdıkları farklılıkları tespit edebilmek amacıyla bu sonuçları kullanmaları gösterilebilir.

D) Derecelendirme Sürecinde Dikkate Alınacak Unsurlar

Derecelendirme yapılırken kullanılan yöntemler klasik olarak tarihi bilgileri ve bunların yanında şirket stratejisi, gelecek planları ve yönetim kalitesinin değerlendirilmesini de içine alan çok geniş bir değerlendirme alanını kapsar. Tablo 1'de de görüldüğü gibi, değerlendirme işlemi şirket ile ilgili birçok faktörü içine alan karmaşık bir süreçtir.¹¹

¹¹ Mayne, Geofrey, *Security Solvency and The Role of Rating Agencies, Financial Management Issues for Insurance Industry in 1990*, Edited; Criss Ballantyne, Barbara Hersley, London: Reflections Publishing Group, 1998, s.183.

Tablo 1: Sigorta Şirketlerinde Değerlendirmeye Esas Tutulacak Unsurlar

- * sektör riski
- * yönetim ve şirket stratejileri
- * faiz oranı riski yönetimi
- * yıllık faaliyet sonuçlarının gözden geçirilmesi
- * yatırım politikası ve sonuçları
- * kapitalizasyon
- * likidite
- * finansal esneklik
- * rekabet yapısı
- * düzenleyici trendler
- * öz sermaye yeterliliği
- * yatırım riskleri
- * kârlılık
- * grup ve ana şirketlerle olan ilişkiler
- * ürünler ve dağıtım kanalları
- * organizasyon yapısı ve yönetim kalitesi
- * pazarlama stratejileri ve yaklaşımları

Kaynak: Herb Goodfriend, US Ratings Agencies A Guide For Insurers, International Insurance Insight, Summer 1997, s.4-6.

a) Sektörel Durum: Analiz esnasında sektör koşulları, analizinin içerisinde önemli bir yer tutacaktır. Sektörel durum ele alınırken; sigorta pazarına yeni girişler yapılabilmesine ilişkin potansiyel durum, rekabet ve sektördeki hareketlilik, mevcut sorumluluklarda devamlılık ve katastrofik riskler, sigorta alıcı ve satıcıları ara-

sındaki pazarlık gücü ve sigorta işlemleri üzerinde yasal ve düzenleyici otoritelerin gücü ve uygulamaları incelenir.

İşletme, yaşam süresi son-
suz kabul edilen bir organizas-
yon olduğundan, bu analizler-
de işletmenin geçmişi, bugünü
ve gelecekteki durumu ile ilgili
incelemelerde bulunulur. İş
çevresi analizi yapılırken iş-
letmenin mevcut karakteris-
tikleri, stratejileri ve rekabet
gücü, işletmenin rekabet gücü
ve zayıflığı, organizasyonun
yasal ve fonksiyonel yapısı, iş
yapısının karışımı (reasürans,
hayat ve hayat dışı ayrımı),
prim ve maliyet yapısındaki
değişimler, ana sigorta türleri
itibariyle şirketin tüm sektör i-
çindeki pazar payı, dağıtım
kanallarının genişliği ve kalite-
si, bağlı bulunan grup içeri-
sinde sigorta dışındaki faali-
yetlerin pozisyonları esas alınır.

b) Yönetim ve Şirket Stratejileri: Şirket ve yönetim stratejilerinin açık şekilde belirlenmesi ve sigorta şirketinin stratejik pozisyonu, faaliyet yetenekleri ve kontrolleri, finansal stratejiler ve yönetimin risk toleransının analize dahil edilmesi, derecelendirme sürecinde çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, yönetim kademelerinin başarıları, şirketin kredibilitesinde önemli bir yer tutar. Yönetimin felsefesi ve stratejik eğilimleri, beklenmedik olaylar karşısında karar alma ve uygulama becerileri,

finansal politikalarındaki tutarlılık ve esneklik derecesi, değerlendirme sürecinde dikkate alınacak unsurlardan sadece birkaçıdır.¹²

c) Faaliyet Performansının Ölçümü: Bu noktada şirket ve yönetim stratejilerinin uygulama başarısı üzerinde durulur. Bu analiz, ilk olarak sigorta prim üretim faaliyeti, ikinci olarak şirketin tüm performansı üzerinde yoğunlaşır. Bunlara ek olarak hasar oranları, maliyet oranları, kombine rasyolar (işletme bütününe ve iş kollarına göre hesaplanır), faaliyet rasyoları (prim üretimi ve yatırım gelirlerini inceler), işletmenin tümüne ait analizler, iş kolları sektör ve dağıtım kanallarına göre gelirlerin belirlenmesi ve performansların ölçülmesi, kazançların düzenliliği ve oynaklığı, vergi öncesi ve sonrası kâr, aktif kârlılığı, rezervlerin gücü ve muhasebe uygulamaları da incelenmelidir.

d) Yatırımlar: Sigorta şirketlerinin prim üretiminin yanında en önemli gelir kalemlerinden biri de yatırımlardır. Sigorta süreci üzerinde yatırımların farklı bir önemi vardır. Sigortalılardan sağlanmakta olan fonların uygun yatırım alanlarında değerlendirilerek işletmeye gelir sağlaması,

sermaye birikimi sağlaması gereklidir. Bu bakımdan bir değerlendirme sürecinde işletmenin yatırımlarının türleri ve sonuçları ayrıca önem taşımaktadır. Bu analizde yatırım faaliyetleri üzerinde yönetim riski hesaplaması ve kabul-
lenmeleri, aktif dağılım stratejileri, aktif dağılımı, sınıflaması ve vadeleri, likidite portföyü, yatırım gelirleri, aktif değerlemesi, sermaye kazançlarını gerçekleştirme stratejileri, aktif ve pasif yönetimi, finansal türevlerin ve diğer finansal enstrümanların kullanılması gibi hususlar göz önünde tutulmaktadır. Yukarıda sayılan noktaların yanında sermaye yeterliliği, likidite pozisyonu ve finansal esneklik gibi hususlar da derecelendirme sürecinde dikkate alınacak diğer hususlar olmaktadır.

Sigorta şirketlerinin derecelendirilmesi süreci, diğer işletmelere göre önemli farklılıklar taşımaktadır. Genel olarak derecelendirme süreci, derecelendirme kuruluşunun sürecinin konusu hakkında tanıtım toplantısı, süreç içerisinde yönetici ve çalışanlar ile yapılan toplantılar ve analizler, derecelendirme kararının alınması ve açıklanması ve son olarak bu kararın takibi aşamalarından oluşmaktadır. Bu süreç sigorta şirketlerinde birtakım farklılıklar içermektedir.

Derecelendirme süreci işletmelerin derecelendirme sürecine gönüllü olarak katılmaları ya da katılmamaları şek-

¹² Şenol Babuşçu, *Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulanması*, Ankara, SPK Yayını, 1997, No. 94, s.47.

linde bir özellik arz eder. İşletmeler sürece, gönüllü olarak katılımında belli bir ücret öderler ve derecelendirme yapan kuruluşa gerekli olan her türlü bilgi ve belge desteğinde bulunurlar. Söz konusu süreçte kamuya açıklanan bilgilerin yanında şirket yönetimiyle yapılan görüşmelerde kamuya açıklanmayan bir çok özel bilgi de elde edilebilir. Gönüllü olmayan derecelendirme ise sadece kamuya açıklanan bilgilere dayanmaktadır. Fakat bu tür analizler yanlış sonuçlar doğurabilmektedir. Bu şekilde yapılan analiz sadece sayısal nitelikli bir analiz olma özelliğini taşıyacaktır. Günümüzde işletmeler çok komplekstir ve her işletme için geçerli tek bir değerlendirme ya da test mevcut değildir. Bu konuda doktorların sıkça kullandıkları "hastalık yoktur, hasta vardır, her hastanın hastalığa göre farklı reaksiyonları vardır" benzetmesi işletmeler için de geçerlidir. Çünkü, durumdan duruma, işletmeden işletmeye değişen koşullar söz konusudur. Bu nedenle her işletmenin ayrıntılı bir değerlendirme ihtiyacı, geleceği açısından çok önemlidir. Belirtilmesi gereken bir diğer husus da, derecelendirme sürecinin bir işletme açısından en önemli bedeli, fiyatı olmayıp yönetimin bu iş için harcadığı zamandır.¹³

¹³ Kathy Cox, Larissa Knepper, *What's Rating Worth, Ratings Post Magazine, Vol. 159, S.7, 1998, s.31.*

Günümüzde her ülkede ve uluslararası boyutta çalışan bir çok derecelendirme kuruluşu mevcuttur. Bu kuruluşların derecelendirme süreçleri temel olarak aşağıdaki esaslar dahilinde yapılmaktadır:

- Derecelendirme süreci, derinleştirilmiş finansal, ekonomik ve teknik analizlere dayalı olarak gerçekleştirilir.
- Temel anlamda derecelendirme işlemi gönüllü yapılır. Bu durumda derecelendirme faaliyetine konu olan işletme ile derecelendirme kuruluşu arasında yakın bir işbirliği ortamı sağlanır ve kamuya açıklanmamış bilgiler de bu kurula verilir. Eğer derecelendirmede gönüllülük yoksa sadece kamuya açıklanmış veri ve bilgilerden yararlanılarak bir derecelendirme yapılır.
- Gönüllü bir derecelendirme işleminde işletmenin muhasebe düzeni incelenerek sistemin mevcut durumu doğru ve eksiksiz olarak yansıtıp yansıtmadığı incelenir.
- Tüm nicel ve nitel analizler sonucunda ulaşılan kanaat firmanın onayı alınmadan yayınlanmaz. Gönüllü olmayan derecelendirmede ise bu şart aranmamaktadır. Bazı derecelendirmeler kamuya açıklanır, bazıları açıklanmaz. Bu konuda temel dayanak derecelendirmenin kimin için yapıldığıdır. Bazı kuruluşların derecelendirmeleri sadece o kuruluşların yönetici ve ortakları için yapıldığından kamuya açıklama yapılmaz.

Birçok derecelendirme şirketi birbirinden farklı metodolojiler kullanmaktadır. Tablo 2 incelenirse, dört büyük derecelendirme kuruluşunun birbirlerine olan benzerlikleri ve birbirlerinden farklılıkları açıkça görülebilir. Bu bakımdan derecelendirme sürecinde yaşanan bu farklılıkları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz¹⁴:

- Bazı kuruluşlar sadece nicel analizleri kullanırken, diğerleri hem nicel hem de nitel analizleri kullanırlar.
- Bazı kuruluşlar sadece yasal muhasebe verilerini ve datalarını kullanırlarken bazı kuruluşlar diğer verileri de kullanırlar.
- Bazı kuruluşlar gerekli verileri direkt olarak sigorta şirketlerinin yönetimlerinden sağlarken, diğerleri bu verileri başka kaynaklardan sağlamaktadırlar.
- Bir kısım kuruluş derecelendirme sonuçlarını ve metodolojilerini kamuya açıklarken, bir kısmı açıklamamaktadır.
- Bazı kuruluşlar derecelendirme sürecinde temel olarak sigorta şirketinin mali yeterliliği üzerinde yoğunlaşırken; bir kısım şirketlerin hasar ödeyebilme yeterlilikleri ile ilgilidirler, bir kısmı ise her iki hususu da amaç edinirler.

¹⁴ Susan Conant, Nicholas Desoutter, Dani Long, Robert Macgrogan, *Managing for Solvency and Profitability in Life and Health Insurance Companies, LOMA, 1996, s.515.*

Tablo 2: Derecelendirme Şirketlerine Göre Derecelendirme Sürecinin Farklılık ve Benzerlikleri

	A.M. Best	Duff & Phelps	Moody's	S&P	
Kuruluş tarihi	1899	1932	1900	1923	
Derecelendirme Kuruluşları Tarafından Kullanılan Bilgiler					
1				CPA	QS
Mali Tablolar	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
Ulusal Veri Tabanları	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet
Özel Bilgiler	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
Yönetimin Gönüllü Bilgi Vermesi	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
Yıllık Plan ve Tahminler	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
Yüzyüze Görüşmeler	Opsiyonel	Evet	Evet	Evet	Hayır
M.Tabloların Gözden Geçirilmesi	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
Derecelendirme Kuruluşlarının İşlemleri					
2					
Derecelendirme Şirketinin gelirlerinin kaynağı					
a) Derecelendirme Sonuçlarının satılması	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
b) Şirketlerden sağlanan Ödemeler	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
Derecelendirme Sonuçları Yayınlanmadan Önce Şirkete Danışma	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
Derecelendirmelerin Kullanıcıları İle Konuşma	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Kaynak: Stephen W. Forbes, Responding to The Rating Agencies, Quantitative Solvency Rating, Atlanta: Research Division Loma, 1997, s.12

Derecelendirme süreci tüm finansal bilgilerin toplanması ile başlar. İşletmenin kârlılığı, iş standartlarının rezerv politikası, kaldıraç ve borçları kullanım alanı, muhasebe politikası şirketin amaç ve stratejisinin birleşme ve büyüme stratejilerinin, planlama süreci-

nin, aktif kalitesinin ve dağılımının şirket yönetimiyle tartışılmasını da içerir.

Birçok derecelendirme kuruluşu açısından yasal veri kaynaklarının nicel analizleri değerlendirme sürecinin başlangıç noktası sayılmaktadır. Bu yasal kaynaklar, genel kabul

görmüş muhasebe ilkelerine göre hazırlanmış muhasebe tabloları, şirketi içi ve şirket dışı özel ve kamu denetçilerince hazırlanan denetçi raporları olarak sıralanabilir. Tüm bu açıklamaların ışığında mali yeterlilik ile derecelendirme süreci arasında çok yakın bir ilişki mevcuttur. Yasal otoritelerin yaklaşımlarından farklı olarak bağımsız, objektif ve çok farklı gözlüklerle mali yapının incelenmesi tüm dünyada sigorta sektörünün reel ve saydam bir şekilde faaliyet göstermesine, mali yapı bozukluklarının daha başlangıçta saptanarak giderilmesine yardımcı olmaktadır.

E) Derecelendirme Kuruluşları

Birçok derecelendirme kuruluşu sigorta şirketlerinin finansal gücünü analiz etmek amacıyla bazı raporlar hazırlarlar. Dünyada faaliyet gösteren birçok derecelendirme kuruluşu mevcuttur. Bunlar; A.M. Best Company, Conning & Company, Duff & Phelps, Fitch Investors Service, Moody's Investors Service, Standard & Poor's, Thomson Bank-Watch, Townsend & Schupp, Quest Insurance Research, Trac Insurance Services Ltd., Ward Financial Group, Weiss Research, vs. Bunların kuruluş tarihi 1890'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Dünyanın en eski ve en çok bilinen sigorta şirketleri için

derecelendirme sistemi A.M. Best tarafından sağlanmaktadır. Diğer büyük kuruluşlar ise Moody's ve Standard & Poor's sayılabilir.¹⁵

Derecelendirme süreci bir kuruluştan diğerine değişiklikler taşıyabilmektedir. Bir kuruluşun başarılı bulunduğu bir diğeri başarısız notu verebilmektedir. Bu konudaki en temel farklılık, değerlemenin amacı ve değerlendirilecek şirketin bu işleme gönüllü olup olmamasıdır. Şirketin gönüllü olması daha detaylı verilere ulaşılma imkânı doğurur. Şirketin gönüllü olmaması halinde ise sadece kamuya açıklanan verilere dayanarak derecelendirme yapılır.¹⁶

Günümüzde dünyanın her yerinde birçok sigorta şirketi derecelendirme sürecine dahil olmuştur. Yandaki Tablo 3'de de görüleceği gibi sigorta derecelendirme hususunda uzmanlaşmış en büyük derecelendirme kuruluşlarının hem ABD genelinde hem de ABD dışında derecelendirmeye tâbi tuttıkları şirketlerin sayıları oldukça önemli miktarlara ulaşmıştır.

Aşağıda önemli gördüğümüz derecelendirme kuruluşlarından Standard & Poor's, A.M. Best, Moody's ve Duff

Tablo 3: Büyük Derecelendirme Kuruluşlarının 1997 Yılı Süresince Değerlendirdikleri Sigorta Şirketi Sayısı

Derecelendirme Kuruluşları	ABD	ABD Dışında	Toplam
Standard & Poor's	3200	320	3520
A.M. Best	340	50	390
Duff & Phelps	40	143	183
Fitch IBCA	512	93	605
Moody's	3028	919	3947

Kaynak: Alex Beatty, Why Are We Rating? Reinsurance, September 1998, s.26-27.

& Phelps'in derecelendirme süreçleri ve değerlendirmelerinde dikkate aldıkları kıstaslar kısaca özetlenmiştir.

a) Standard & Poor's'un Derecelendirme Yaklaşımı

1930'dan beri ABD pazarında faaliyet göstermektedir. Derecelendirme yaklaşımı diğer şirketlerle benzerdir. Ancak S & P sigorta satın alanlardan daha çok sigorta şirketlerine kendilerinin finansal durumları ve derecelendirmeleri hakkında bilgi sunmayı, bir anlamda finansal danışmanlık hizmeti vermeyi amaçlamaktadır.¹⁷ S & P tarafından verilen derecelendirme sonuçları NAIC (National Associations of Insurance Companies=ABD Ulusal Sigorta Şirketleri Birli-

ği) tarafından da sigorta şirketleri hakkında önemli bir veri olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan ABD ve dışındaki binlerce sigorta şirketi 60'dan fazla ülkede takip edilmekte ve üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Bu veriler aynı zamanda ABD sigorta pazarında hizmet veren fakat ABD kökenli olmayan sigorta ve reasürans şirketlerinin de finansal durumu hakkında detaylı bilgi vermektedir. Yasa düzenleyicileri de bu verilerden büyük oranda yararlanmaktadırlar.¹⁸

S & P derecelendirme sürecinde iki türlü yaklaşım ortaya koymaktadır. Bunların ilkinde daha önce de belirtildiği üzere birçok şirketin derecelendirme sürecine gönüllü olarak katılımı söz konusudur. Bu yaklaşım "İnteraktif Derecelendirme Süreci" olarak adlandırılır ve

¹⁵ Kendrick Eric, *Ratings Reveal Solvency of Your Financial Investments*, Austin Business Journal, March 1997, Vol. 17, S.2, s.23.

¹⁶ Sarah Holmes, *Rates of Reliability*, Business Risk, Spring, 1996, s.32-33.

¹⁷ Robert W. Klein, *Insurance Company Rating Agencies: A Description of Their Methods and Procedures*, NAIC, January, 1992, Publication No. 110, s.18.

¹⁸ Richard Schwartz, *Good, Better, Best, The Reactions*, Vol. 14, August, 1994, s.34-35.

bu yaklaşımda şirket çalışanları ile derecelendirme kuruluşu arasında görüşmeler ve birlikte birtakım çalışmalarda bulunulur. S & P'nin derecelendirme sürecinde kullandığı metotlardan biri de şirket içi anket yapmaktır. Hazırlanan bir soru kâğıdı ilgili işletmelere yollanır. Ayrıca bazı gerekli bilgileri karşılaştırmak ve bulmak amacıyla diğer kaynaklardan da yararlanılır.

Bir diğer yaklaşıma göre derecelendirme süreci sadece kamuya açık bilgilere dayanılarak yapılır. Bu yaklaşımda yıllık ya da dönemsel olarak açıklanan mali tablolardan yararlanılır. Söz konusu yaklaşım "PI Derecelendirme" (Public Information Rating) olarak adlandırılır. Bu süreçte, derecelendirme amacıyla kendi isteği olmaksızın bir şirketi seçmekteki en önemli kriter şirketin sektör içerisinde önemli bir işlem hacminin olması gereğidir. Bu sayede tanımlanan şirketler kendi aralarında net prim ve sermayelerine göre sıralanır ve derecelendirme yapılır. Bu noktada net prim/sermaye (solvency margin) önemli bir faktör niteliği taşımasına rağmen, bunların yanında birçok başka faktör de önem taşımaktadır. Bu faktörler; kapitalizasyon, prim büyümesi, rezervler, kârlılık, rezervleri ve rasyoları etkileyen faktörler, faiz oranları ve vergi rejimi, reasürans, retrosesyon (reasürans şirketleri için söz konusudur) şeklinde sı-

ralanabilir.

S & P bir sigorta şirketinin finansal gücünü derecelendirmek amacıyla 3 temel analiz yaklaşımı geliştirmiştir. Bu 3 yaklaşım arasındaki esaslı farklılık değerlendirme sonucunda elde etmek istediğimiz bilgilerin miktarına, kalitesine ve tipine göre değişir.

"Hasar Ödeme Kabiliyeti" (CPA; Claims Paying Ability) Analizi: Hasar ödeyebilme derecelendirmesi esas anlamda sigorta şirketlerinin finansal kapasitesinin tüm sorumluluklarını yerine getirip getiremeyeceğini değerlendirme ile ilgilidir. Bu analiz tü-rü sayısal ve sayısal olmayan (niteliksel) analizlere dayanır. Veriler kamuya açık ve kapalı kanallardan elde edilebilir. Analiz, endüstri riski, finansal esneklik, yönetim ve şirket analizi gibi hususları içerir. Bunun için süreçteki her türlü finansal ve diğer bilgilerden yararlanılır. En önemli olanı ise S & P ile sigorta şirketi arasındaki yoğun ilişkidir. Bu sayede yönetimle stratejiler ve işlemler hakkında fikir alışverişinde bulunularak işletmenin genel durumu hakkında kamuya açıklanmış bulunan bilgilerde bulunmayan farklı sonuçlar elde edilebilir. Güçlü ve zayıf yönleri ile incelenen bir şirket açısından hasar ödeme kabiliyetini derecelendirmek onun mali gücü açısından çok önemli bir bilgi ortaya koyar.

"ISP" (Insurance Solvency International) Analizi: Bu tür bir derecelendirme her sigorta şirketinin yayınlamış olduğu finansal tablolar ve diğer yayınlar üzerinden yapılan sofistike analizlere dayanır. Fakat gerçekte çok detaylı bir görüş yansıtmaz. Temelde yayınlanmış verileri kullanarak standart rasyolar hesaplanır, geçmiş yıllara dayalı olarak sonuçlar karşılaştırılır ve yorumlanır. Derecelendirme sonuçları genellikle işletmede çalışanlara sunulur ve çok nadir olarak kamuya açıklanır.¹⁹

İsteğe Bağlı Olmaksızın Mali Yeterlilik (Qualified Solvency) Analizi: Bu tür bir derecelendirme yapabilmek için şirkete ait yayınlanmış tüm finansal verilere ulaşmak gereklidir ve analiz sonuçları bu verilere uygulanan istatistikî yöntemler sonucunda elde edilir. Derecelendirme sadece kamuya açık verilere dayanır ve sübjektif yargıları ve sigorta şirketiyle yapılan görüşmelerde edinilen izlenimleri içermez. Bu derecelendirmeler her işletme için tek tek ele alınarak hazırlanır ve sektördeki diğer işletmeler ya da bağlı bulunan ana şirketin performansından bağımsız sonuçlar içerir.

b) A.M. Best'in Derecelendirme Yaklaşımı

A.M. Best, 1899'da kurulmasına rağmen, 1906 yılından

¹⁹ Rating Criteria, The Review, 1997, s.11.

beri derecelendirme alanında faaliyet gösteren kuruluşlardan birisidir. Yapmış olduğu analizlerin amacı, sigorta şirketlerinin mali yeterliliklerini korumalarını sağlamak amacıyla sektörde objektif ve yapıcı bir rol almak olarak tanımlanmaktadır. Derecelendirme sisteminin amacı sigorta şirketlerinin performanslarını etkileyen tüm faktörleri değerlendirmektir. Best, birçok sayısal ve niteliksel veriyi kullanır. Bu veriler yasal birçok finansal tablodan, özel anketlerden ve birçok diğer kaynaktan elde edilir. Eğer şirketin finansal yapısını etkileyebilecek ters bir gelişme olursa, A.M. Best bu durumu hemen sigorta şirketinin yönetimiyle tartışır. Eğer işletme bu sorunu çözecek bir plan sunarsa Best, derecelendirme sonuçlarını hemen değiştirmemekte, aksi bir durum söz konusu olursa derecelendirme notunu değiştirmektedir.

A.M. Best'in derecelendirme süreci incelendiğinde; bir şirketin derecelendirme incelemesine başlamadan önce o şirket minimum iki sene süre ile incelemeye alınır. Best'in yıllık derecelendirme süreci 1 Mart ile 15 Nisan arasında yıllık mali tabloların ve diğer anketlerin alınması ile başlar. Tablolar kontrol edilir ve dik-kati çeken hususlar tespit edilir. Finansal rasyolar hesaplanır. İşletmenin reasürans korumasına karşı, hasar karşılıkları, likidite ve kârlılığı üzerindeki güçlü ve zayıf noktala-

rı bulunur. Bu noktada bu tabloları destekleyici bazı kaynaklardan da yararlanılır (Kalitatif Analiz). Bu kaynaklar; eski anketler, yeni anketler, şirket içi raporlar, diğer denetim raporları, yasa düzenleyicilerinin inceleme raporları, reasürans şirketlerince yapılan denetim ve sonuçları ve aktüeryal raporlardır. Ayrıca yönetim kurulu toplantı notları, iş planları, önceki yıllara ait derecelendirme sonuçları da önem taşır.²⁰

Best'in sayısal analizi kârlılık, kaldıraç ve likidite açısından beş yıllık trendleri dik-kate alır. Ayrıca, net yatırım geliri, vergiler, maliyetler, hayat sigorta şirketlerinin mortalite ve reasürans rezerv uygulamaları ve metotları, aktiflerin pazar değeri ile yazılı değerlerinin karşılaştırılması bir arada değerlendirmeye tâbi tutularak sermaye ve finansal yapıya etkileri incelenir.²¹

Best kalitatif analizinde aşağıdaki hususlar değerlendirilmeye tâbi tutulur²²:

- 1) Şirketin işlerinin ve risklerinin kompozisyonu ve dağılımı
- 2) Reasürans programının yeterliliği (Yeterli olup olmadığı bilinmeyen bir reasürörden yüksek oranda ko-

ruma satın alınıp alınmadığı)

- 3) Yatırımların dağılımı ve hesaplanan pazar değeri ve kalitesi
- 4) Rezervlerin yeterliliği
- 5) Sermaye yeterliliği
- 6) Yönetimin tecrübesi ve yeterliliği
- 7) Aktif ve pasif karşılaştırma programı
- 8) Sorumlulukların yapısı ve dağılımı.

Söz konusu tüm sayısal (kantitatif) ve niteliksel (kalitatif) değerlendirmelerden sonra bir derecelendirme kanaati oluşur. Birçok şirket bu derecelendirmelerin yayınlanmasını istemeyebilirler. Bu hakları vardır. Derecelendirmeler aylık olarak "Best's Rating Monitor" dergisinde yayınlanır. İzleme süreci bu aşamadan sonra da devam eder. Her üç aylık dönemde bu raporlar yenilenerek yayınlanır.

c) Moody's Derecelendirme Yaklaşımı

1909 yılından beri derecelendirme faaliyetinde bulunan bu kuruluş, 1900'de John Moody tarafından kurulmuştur. Önceleri tren yolu inşa eden şirketlerin tahvillerinin değerlendirilmesi ile uğraşmakta iken 70'li yıllardan itibaren sigorta sektöründe derecelendirme hizmeti vermeye başlamıştır.²³ Temel anlamda,

²⁰ Robert W. Klein, a.g.e. 28.

²¹ A.g.e. 29.

²² P. B. Ramanujam, *Security Analysis of General Insurance Companies-Rating Methodology*, A.M. Best Company's Approach, 1998, s.10.

²³ *Economist, Rating Agencies, The Rating*, 15.7.1995, Vol. 336, Sayı 7923, s.53.

sigorta şirketlerinin poliçe sahiplerine karşı, sorumluluklarını yerine getirip getiremeyecekleri gözlemlenmektedir. Diğer derecelendirme kuruluşlarında olduğu gibi, Moody's de sayısal ve sayısal olmayan (niteliksel) birçok analizler kullanmaktadır. Moody's derecelendirmeleri daha çok gönüllülük esasına ve kamuya açık verilere dayanır. Değerlendirmede esas alınan ana kriterler; rekabet durumu, likidite, yasal trendler, sermaye yeterliliği, yatırım riski, kârlılık, grup ilişkileri, ürün yapısı ve dağıtım kanalları, yönetim kalitesi ve organizasyonel yapı, vb.dir.

d) Duff & Phelps (CREDIT) Derecelendirme Yaklaşımı

Duff & Phelps Credit Şirketi: D & P Londra, New York ve Chicago'da faaliyet gösteren bir kuruluştur. Uluslararası bir alanda faaliyet gösterir. Kuruluşu 1932'dir. 1980'e kadar kurumsal müşterilerine yatırım araştırmaları yapmış, 1980 sonrası "Derecelendirme Servisi"ni kurmuştur. 1986'dan beri CPA derecelendirmesi yapmaktadır.²⁴

F) Derecelendirme Göstergelerinin Tanımlaması

Derecelendirme göstergelerine

ri esas olarak A'dan başlayarak F'ye kadar giden bir derecelendirme üzerinde yer alır. Fakat bu dizilim bazen yanına artı ya da eksi ifadelerin konulması ile geliştirilebilir. Genel olarak A ve B arası güvenlidir. BB+ veya BA ile sonrası derecelendirmeler arası incelenmeye değer tehlikeye açık şirketleri ifade eder.²⁵ Derecelendirme tanımlamalarında genel olarak göze çarpan en önemli husus, her derecelendirme kuruluşunun derecelendirme skalasının bir değerine göre farklılıklar taşımasıdır. Tablo 4, bu derecelendirme göstergelerinin farklılıklarını ve ne anlama geldiklerini göstermektedir.

Tablo 4: Farklı Derecelendirme Kuruluşlarının Derecelendirme Sembollerinin Karşılaştırılması

		Standard & Poor's		Moody's		A.M. Best	
Güvenilir	1	AAA	Çok Güçlü	Aaa	Çok İyi	A++, A+	Çok İyi
	2	AA	Mükemmel	Aa1, Aa2, Aa3	Mükemmel	A, A-	Mükemmel
	3	A	Oldukça İyi	A1, A2 A3	İyi	B++, B+	İyi
	4	BBB	Yeterli	Baa1, Baa2, Baa3	Yeterli		
Tehlikeli	5	BB	Marjinal	Ba1, Ba2, Ba3	Sorunlu	B, B-	Yeterli
	6	B	Zayıf	B1, B2, B3	Zayıf	C++, C+	Makul
	7	CCC	Çok Zayıf	Caa	Çok Zayıf	C, C-	Tehlikeli
	8	CC	İleri Derecede Zayıf	Ca	İleri Derecede Zayıf	D	Çok Yetersiz
	9	R	Düzenleyici Faaliyet	C	En Düşük	E, F	Düzenleyici Faaliyet

Kaynak: Sigma 95/7 s.22 ve The Review, April 1999, Strength Test S&P's Top 125 Reinsurers, s.16

²⁴ Stephan W. Forbes, a.g.e. 80.

²⁵ Greg Carter, Adrian Richards, Strength in Numbers, The Review, 1994, April, s.26-27.

G) Şirket Birleşmelerinin Derecelendirilme Sürecine Etkileri

Son yıllarda tüm dünyada sigorta şirketleri birleşmeye başlamışlardır. Buna örnek olarak Commercial Union ile General Accident, Alman sigorta şirketi Allianz ile Fransız AGF, İtalyan Generali ile BAT Financial Services birleşmeleri önemli bir örnektir. 1997 yılında tüm dünyada bu sayı 450'ye ulaşmıştır. Fakat birleşme faaliyeti, sonucu tam olarak kestirilemeyen bir süreçtir ve bunun sonunda risk değerleyiciler için tam bir sürpriz de ortaya çıkabilir. Bu husus işletmelerin birleşme sonucu derecelerini de etkileyecektir. Her birleşme o işletme açısından kötü ya da düşük olan notunu değiştirebilmek amacıyla önemli bir fırsat ortaya çıkarmaktadır. Bu durum bazen tersine sonuçlar da doğurur. Buna örnek vermek gerekirse; 1996 AXA ve UAP birleşmesinde önce AXA AA, UAP A derecelendirmesine sahipti. Birleşmeden sonra derecelendirme AA- olarak değişmiştir. AXA için düşmüş, UAP için derecelendirme yükselmiştir. Normalde bu şirketlerin birbirlerine sinerjik etkileri olacağı düşünülerek derecelendirmelerin artması gerektiği sanılır. Bu konuda geçmiş tecrübelerle göre oluşmuş kesin bir yargı mevcut değildir. Birleşme sonucunda artıların yanında eksiler de paylaşılmaktadır.²⁶

²⁶ Grading the Newest Conglomerates: Mergers and

Tablo 5: Birleşme Öncesi ve Sonrası Derecelendirme Değişiklikleri

	Birleşme Öncesi	Birleşme Sonrası
Royal Insurance	A	AA-
Sun Alliance	AA	AA
AXA	AA	AA-
UAP	A	AA-
Swiss Re	AAA	AAA
Mercantile & General	A+	AAA
Winterthur	AA-	AA
Credit Suisse	AA-	AA-

Kaynak: Cunningham, *These Who Sit In Judgement, Reinsurance, October 1997, s. 33-35.*

Günümüz sigorta dünyasının dinamikleri, sigorta şirketlerinin sayısının düşmesine, rekabetin yoğunlaşmasına ve artan sayıda karmaşık sigorta organizasyonlarının doğmasına sebep olmuştur. Bu durumda başarı için güçlü bir pazar profili, yüksek derecede stratejik ve operasyonel yetenek gereklidir. Bir gruba bağlı şirketler ana şirketlerin desteklemeleri ve yönlendirmeleriyle şirketin finansal güçlülüğünü ve geleceğini etkilemektedir.

H) Derecelendirme Faaliyeti ile İlgili Eleştiriler

Derecelendirme ile ilgili olarak getirilen en önemli eleştirilerden birisi, özellikle reasürans şirketleri incelenirken de-

ğerlendirmeye esas olarak sadece hasar ödeyebilme yeteneğinin dikkate alınmasıdır. Derecelendirme, sadece hasar departmanının performansı ile ilgili değil, tüm işletmenin finansal gücü ile ilgili bir olgudur.

Bu konuda bir diğer eleştiri ise, yapılan derecelendirmelerin kamuya açık bilgileri esas almasıdır. Sadece bu verilere dayanan analizler yetersiz olacaktır. ABD'de faaliyet gösteren bir derecelendirme kuruluşunun başka bir ülkede sadece bu verilere dayanarak yapacağı analizler yetersiz olacaktır. Saptanan notların gerçekten daha düşük olabileceği yolunda çeşitli eleştiriler vardır.

Derecelendirme sonuçlarının sektör üzerinde çeşitli etkileri mevcuttur. Bu etkiler konusunda da eleştiriler gelmektedir. Kamuya açık bilgile-

Ratings, *International Risk Management, Vol. 5, No. 5, Mayıs 1998, s.21-22.*

re dayanarak yapılan analizler ve açıklanan sonuçlar, işletmelerin finansal durumunu ilgililere yanlış bildirmekte ve haksız rekabet ortamı doğurmaktadır.²⁷

Ayrıca birçok hayat sigorta şirketinin son yıllarda mali zorluklar içerisine düşmüş olmaları büyük ilgi uyandırmıştır. Birçok derecelendirme kuruluşunun, özellikle A.M. Best'in değerlendirmelerinin kullanışsız olduğu hususunda tartışmalar başlamıştır. Bu konuda yapılan bir araştırma, Best'in hayat sigorta şirketlerini etkileyen finansal etkileri belirleyip belirleyemediği üzerine olmuştur. Daha önce yapılan araştırmalarda özellikle finansal veri ve karakteristikler dikkate alınırdı. Son dönemde çok yönlü birçok alanla bağlantılı olarak araştırmalar yapıldı. Araştırmada öncelikli olarak Best'in hayat sigorta şirketlerinin mali yeterlilik durumunu gerçeğe yakın test eden önerisi (Risk based Capital) üzerinde duruldu. Bu öneri değerlendirilmeye alındığında, elde edilen sonuçların %10'luk bir sapma ile %90 doğru çıktığı tespit edilmiş; ancak bir önceki yıl mali açıdan yeterli çıkmış şirketler için doğru sonuç elde edilememiştir. Ayrıca, derecelendirmelerin doğ-

ruğu da %75 oranında çıkmıştır.²⁸

Son yıllarda özellikle ABD'de, birçok ülkenin yasa düzenleyicileri S & P'un hazırlamış olduğu "Mali Yeterlilik Kalitesi Derecelendirmesi" ile ilgilenmektedirler ki bu analizlerin tam olarak ne içerdiği hususunda önemli eleştiriler mevcuttur. Bu analizler temel verilerin kalitatif analizine dayanmaları ve genellikle müşterilerin kalitatif analizlere daha yatkın olmaları nedeniyle sonuçların anlaşılabilir ve kullanışsız olduğu ve yanlışlıklara sebep olduğu belirtilmektedir. Yasa düzenleyicileri ise bu konuda sadece derecelendirmelerin prosesinin müşterilerce anlaşılabilirliği ve yararlanılabilirliği konusuna odaklanmışlardır.²⁹

Bu konuda bir diğer sonuç ise zaman kaybıdır. Artık işletmeler ve iş süreçleri çok komplekstir ve her işletme için geçerli tek bir değerlendirme kriteri mevcut değildir. Ayrıca derecelendirmenin işletme için en önemli bedeli, bu süreç için harcanan para değil, yönetimin zaman kaybıdır.³⁰

Derecelendirme kuruluşları tüm dünyada derecelendirme-

²⁸ *Using Best Rating in Life Insurance Insolvency, Journal of Risk and Insurance, 1993, Vol. 61, No: 2, s.317-327.*

²⁹ *Robert W. Klein, Insurance, a.g.e., s.1-5.*

³⁰ *Kathy Cox, Larissa Knepper, What's Rating Worth: Ratings Post Magazines, Vol. 159, Issue 7, 1998, s.31.*

lerini, her bir şirkete ilişkin özel bilgilere ve genel iş çerçevesindeki değişimlere göre çok çabuk değiştirebilmektedirler. Halbuki, acente ve brokerler, müşteriler ve finansal danışmanlar kısacası tüm finansal sektör, derecelendirme sonuçlarına güvenmek istemekte ve iç ve dış pazarlara girerken iyi bir derecelendirme ile reklâm avantajı elde etmeye çalışmaktadır. Derecelendirmelerin çok çabuk değişmesi, bu yüzden eleştirilmektedir.

Derecelendirme faaliyetine getirilen bir diğer eleştiri de, analiz sonuçlarının her zaman güvenilir olmadığıdır. Birçok şirket çok iyi derecelendirme sonuçları aldıktan sonra iflas etmiştir. Örneğin ABD'de "The Mission Group" A+ derecelendirme sonucu aldıktan iki yıl sonra, A sonucu aldıktan bir yıl sonra batmıştır. "Transit Casualty" şirketi A+ aldıktan üç yıl sonra, A aldıktan bir yıl sonra batmıştır.³¹

I) Ülkemiz Sigorta Sektöründe Durum

Türk sigortacılık sektöründe özellikle 1990'lı yıllar sonrasında yaşanan liberalleşme eğilimleri sektörde faaliyet gösteren sigorta şirketinin sayısını 25'ten 68'e çıkarmıştır.³² Artan rekabet, primlerin düşmesi,

³¹ *Evaluation of Solvency Assessment, Insurance & Reinsurance Report, No. 345, May 1998, s.253-256.*

³² *Kaynak: HDTM Sigorta İstatistikleri, 1999.*

²⁷ *Alex Beatty, Why Are We Rating?, a.g.e., s.26-27.*

yüksek enflasyon vb. hususlar şirketlerin mali durumlarını derinden etkilemiştir. Özellikle bazı branşlarda teknik kârların art arda gelen uzun yıllar boyunca negatif olması, uzun vadede sektörde büyük mali problemlerin yaşanacağına işaret etmektedir. Söz konusu durum, hem yurt içinde hem de gelişmekte olan bir pazar olarak yurt dışına karşı Türk sigorta şirketlerinin derecelendirilmesini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu çerçevede ülkemiz sigorta sektöründeki derecelendirme uygulamalarını belirleyebilmek amacıyla bir alan araştırması yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar çalışmamızın bu bölümünde ele alınmaktadır.

Türk sigorta sektöründe faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin derecelendirme sürecine yaklaşımlarını incelemek, araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın kapsamında ülkemizde faaliyet gösteren 68 sigorta ve reasürans şirketi yer almaktadır. Söz konusu 68 şirkete yollanan anketlerden 37 tanesi cevaplanarak geri dönmüştür. Bu sayı %54,4'lük bir geri dönüş oranına karşılık gelmekte ve sigorta şirketlerinin derecelendirme sürecine yaklaşımları konusunda yeterli bir fikir verebileceği düşünülmektedir.

Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu, iki grup halinde toplam 13 sorudan oluşmaktadır. Birinci grup

sorularda sigorta ve reasürans şirketlerinin geçmiş dönemlerde derecelendirme sürecine tâbi olup olmadıkları araştırılmıştır. İkinci grup sorularda ise, şirket yönetimlerinin derecelendirme süreci hakkındaki fikirleri ve yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anket formunun birinci grup olarak sınıflandırılan ilk dört sorusunda kuruluşların herhangi bir derecelendirme faaliyetine tâbi olup olmadıkları, tâbi olmuşlar ise sonuçların kamuya açıklanıp açıklanmadığı ve derecelendirmenin hangi derecelendirme kuruluşları tarafından gerçekleştirildiği araştırılmıştır. Bu çerçevede anketi yanıtlayan kuruluşlardan sadece bir tanesi son üç yıl içinde derecelendirme sürecine tâbi olduğunu belirtmiştir. Sözü geçen şirketin derecelendirme süreci Standard & Poor's tarafından gerçekleştirilmiş ve sonuçları kamuya açıklanmıştır.

Anket formunun ikinci grup sorularında sigorta şirketleri yöneticilerinin derecelendirme sürecine ilişkin yaklaşımları incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, şirket yöneticilerinin verdikleri cevaplar şu şekilde özetlenebilir.

İkinci grup soruların ilkinde, yöneticilere, sigorta şirketlerinin finansal analizlerinde derecelendirme kuruluşlarının, ilgili tarafların doğru ve tarafsız bilgi sağlamasında önemli bir role sahip olduğu fikrine katılıp katılmadıkları

sorulmuştur.

Bu soruya, anketi yanıtlayan sigorta şirketlerinin %76'sı katıldığını ifade etmiştir. %24'ü ise derecelendirme şirketlerinin baskı altında kalabilecekleri ve doğru bilgilere ulaşılmasında sıkıntılarla karşılaşabilecekleri gerekçesi ile kısmen katıldığını belirtmiştir.

Bu bölümde sorulan ikinci bir soru ile derecelendirme sürecinde, kamuya açıklanmış finansal veriler, kamuya açıklanmamış finansal veriler, şirket üst yönetimiyle yapılan görüşme sonuçları olarak sıralanan veri kaynaklarından hangilerinin kullanılması gerektiği sorulmuştur. Şirketlerin %10'u derecelendirme sürecinde veri kaynağı olarak kamuya açıklanmış finansal verilerden, %3'ü kamuya açıklanmamış finansal verilerden, %5'i ise şirket üst yönetimiyle yapılan görüşme sonuçlarından yararlanılması gerektiğini belirtmiştir. %82 oranında şirket ise, sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için bütün veri kaynaklarından bir arada yararlanılması gerektiğini ifade etmiştir.

Bu bölümde yer alan diğer bir soruda, derecelendirme sürecinin, kuruluşun kendi talebine bağlı olarak, ya da derecelendirme kuruluşu tarafından kendiliğinden, sadece kamuya açık verilere dayanılarak gerçekleştirilmesi konusu sorulmuştur. Kuruluşların %35'i derecelendirme sürecinin kuruluşun kendi talebine bağlı

olarak yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. %22'si ise derecelendirmenin kuruluş dışından gelen talepler üzerine gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Geri kalan %43'lük bir kesim ise, derecelendirme sürecinin zorunlu ve periyodik olması gerektiğini belirtmiştir.

Başka bir soru, derecelendirme sonuçlarının kamuya açıklanıp açıklanmaması konusundadır. Şirketlerin %65'i sonuçların kamuya açıklanması gerektiğini, %10'u kamuya açıklanmaması gerektiğini, geri kalan %25'lik kısım ise sonuçların sektörde paniğe yol açabileceği, şirketin kısa ve uzun dönem stratejileri ile uyum sağlayamayacağı gerekçesiyle açıklamanın şirketin isteğine bırakılması gerektiğini belirtmiştir.

Bu bölümde yer verilen diğer bir soru da, derecelendirme faaliyetinin bağımsız bir derecelendirme kuruluşu tarafından ya da kamu denetim kuruluşları tarafından yapılması ele alınmıştır. Alınan cevaplar değerlendirildiğinde, şirketlerin %80'inin bağımsız bir derecelendirme kuruluşunun çalışmasını tercih ettikleri görülmektedir. %20 oranında şirket ise, hem kamu hem de bağımsız derecelendirme kuruluşlarının bir arada çalışmasını istemektedir.

Derecelendirme süreci hakkındaki bir diğer soru da, sigorta şirketlerine derecelendirme sürecinde hangi unsurların

dikkate alınacağı sorulmuştur. Sigorta şirketlerinin %90'ı, bu süreçte, sermaye yeterliliği, rezerv yeterliliği, yatırımların değeri, reasürans programının yeterliliği, şirketin risk kompozisyonu, yönetimin tecrübesi ve yeterliliği unsurlarının dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. %10'luk bir kesim ise bu unsurlara ek olarak, hasar ödeme performansı, müşteri değerlendirmeleri, tahsilat politikaları, masraf oranı, hasar oranı, aktiflerin ve öz kaynakların dağılımı gibi faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir.

Anketin bir başka sorusunda sigorta şirketlerinin bağımsız derecelendirme kuruluşlarınca değerlendirilmesinin sektördeki mali yapı sorunlarının çözümüne katkıda bulunup bulunmayacağı konusu ele alınmıştır. Bu soruda sigorta şirketlerinin %65'i mali yapı sorunlarının çözümüne bağımsız derecelendirme kuruluşlarınca yapılan derecelendirmenin katkıda bulunacağını, %5'i ise katkı sağlamayacağını belirtmiştir. %30'luk bir kısım ise sigorta şirketlerinin elde edilen sonuçlara göre şirket mali yapısını iyileştirmeleri ve derecelendirme şirketinin tam bağımsız olması şartları ile derecelendirme sürecinden katkı sağlanabileceğini ortaya koymuştur.

Ülkemizde derecelendirme faaliyetinde bulunacak kuruluşların sadece Türk sigorta sektörü üzerinde uzmanlaşmış

olması gerektiğini belirten şirketlerin oranı %10'dur. Şirketlerin %46'sı derecelendirme şirketinin sadece Türk sigorta sektörü üzerinde uzmanlaşmış olması gerektiğini belirtmiştir. Geri kalan kısım derecelendirme faaliyetinin Türk sigorta sektörüne özgü konulara hakim uluslararası kıyaslama ve derecelendirme yapabilecek nitelikteki kuruluşlarca yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Anketin son sorusunda sigorta şirketlerinin derecelendirme sonuçlarının ülkemizde kamu denetleyicileri tarafından mali yapı hakkında yeterli bir gösterge olarak kabul edilip edilemeyeceği konusu ele alınmıştır. Ankete katılanların %38'i derecelendirme sonuçlarının mali yapı hakkında yeterli bir gösterge olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. %38'lik bir kesim mali yapı hakkında derecelendirme sonuçlarını yeterli görmemektedir. %24'lük bir kısım ise kamu denetimi ile bağımsız derecelendirmenin birlikte yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Araştırmamıza yanıt veren şirketlerden sadece bir şirketin (Milli Reasürans T.A.Ş.) derecelendirmesinin S & P's tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak, S & P's'un 2 sigorta şirketimizi daha derecelendirdiğini bilmekteyiz. Sektörün daha objektif değerlendirilebilmesi ve bilgilerin ilgili taraflara daha açık olarak ulaşabilmesi amacıyla ülke-

mizde derecelendirme şirketleri kurulmalı ya da kurulu şirketlerin ülkemiz sigorta şirketlerini analizi temin edilme-lidir. Sigorta sektöründe tam rekabet koşullarının sağlanması açısından bu konu büyük önem arz etmektedir.

Araştırma sonuçları incelendiğinde, sigorta sektöründe derecelendirme sürecinin mali yapı sorunlarının çözümüne katkıda bulunacağı yönünde bir anlayış mevcuttur. Özellikle sigorta şirketlerinin açıklanan derecelendirme sonuçlarına göre rekabet etmek zorunda kalmaları, sektöre yeni bir dinamizm getirebilecektir.

Araştırmamıza göre sigorta ve reasürans şirketleri derecelendirme kuruluşlarının tam bağımsız bir yapıda olmalarını istemektedirler. Derecelendirme sürecinde şirket yönetimi ile görüşülerek kamuya açıklanmış ve açıklanmamış her

türlü veri kaynaklarının kullanılmasını ve şirketin stratejik hedefleri dikkate alınarak analizler yapılmasını uygun görmektedirler. Ayrıca derecelendirme sürecinin zorunlu ve sürekli bir şekilde olması halinde bir yarar getireceğine inanılmaktadır. Derecelendirme sürecinin ülkemiz şartlarını çok iyi bilen, ülkemizin yasal ve sektörel durumu konusunda uzman olan derecelendirme kuruluşlarınca gerçekleştirilmesi istenmektedir. Bunun yanında sadece ülke sınırları içinde kalmayan uluslararası nitelikte fakat ülkemiz koşulları konusunda uzmanlaşmış derecelendirme kuruluşlarının güvenilir bilgi sağlayacağına olan inanış da oldukça yüksektir.

Özellikle son yıllarda Avrupa Birliği çerçevesinde gelişen harmonizasyon çalışmalarının sektöre ve şirketlere et-

kileri çok farklı olacaktır. vergi sistemi farklılıkları, rezervlerin vergilendirilmesi, yatırım politikaları, poliçe içeriğinin değişiklikler taşıması bu konuda verilebilecek değişik örneklerdir. Bağımsız dış denetim mekanizmaları geliştikçe derecelendirme süreci de buna paralel olarak gelişecektir. Ülkemiz açısından da ulusal derecelendirme işletmelerinin kurulmalarının teşvik edilmesi, sigorta şirketlerinin derecelendirme sürecine dahil olmaları konusunda daha yapıcı çalışmalarda bulunulması gerekmektedir.

Dr. Serhat Yanık
İstanbul Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
İşletme Bölümü
Muhasebe ve Finansman
Anabilim Dalı

Sigorta Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Yeri ve Önemi ile Fon Yaratma İşlevi ve Sermaye Piyasalarındaki Etkinliği

1. Sigortacılık ve Ekonomi

Bilindiği üzere, ekonomik gelişmenin temel taşı sermaye birikimi oluşturmaktadır. Zira ekonomik gelişme ancak yatırım yapılması ile olanaklıdır. Yatırımların finansmanı için ise yatırımlara kaynak oluşturacak sermaye birikimi çok önemli bir unsurdur. Yatırım oranı yüksekse kalkınma hızı da yüksek olmaktadır. Gelir seviyesinin düşük olduğu az gelişmiş ülkelerde yatırımların yüksek olması ise tüketimin kısılanması yani tasarruf ile mümkün olmaktadır.

Yapılan her fazla tasarruf, daha fazla yatırım anlamına gelir. Yatırımların artması ise, gelir seviyesini yükselttiğinden, fertlerin harcamalarından artakalan kısım yani tasarruflar daha da artmaktadır. Ardından ekonomik kalkınma ve refah düzeyinin yükselmesi gelmektedir.

Sermaye oluşumu, gelirin tüketilmeyip tasarrufa yöneltilen kısımlarının sermaye mal-

larına dönüşümü ile gerçekleşmektedir. Gelir seviyesi arttıkça buna paralel olarak tasarrufların da artacağı aşikârdır. Gelir seviyesinin bir fonksiyonu olarak tasarruflardan söz edildiğinde konu olan kişisel tasarruflardır. Kişilerin harcamayıp da kendi arzuları ve istekleri doğrultusunda yaptıkları tasarruflar genellikle Tasarruf Sandıkları, Bankalar, Hayat Sigorta Şirketleri ve benzeri kurumlar aracılığı ile yatırımların finansmanında kullanılabilir hazır bir kaynak haline gelirler.

İleride detaylı şekilde irdelenecek olan sigortacılığın fon yaratma işlevi, sigortacılığın önemli işlevlerinden biridir. Bu işlev, sigortacılık sektörünün esas işlevi yanında giderek önem kazanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde oluşturduğu dev fonlar sayesinde sigortacılık, sermaye piyasasının ana unsurlarından biri haline gelmiştir. Hatta Batılıların deyimi ile, sigortacılık bir "Fabrika" olarak görülmektedir. Ülkemizde ise 7397 sayılı Sigorta Mura-

kabe Kanununun Amaç Maddesinde, "bu sektörde yaratılacak fonların ekonomik kalkınmaya katkısını sağlamak" hükmü sevk edilmiş bulunmaktadır.

2. Sigortacılığın Ekonomik İşlevleri ve Faydaları

Hayat Sigortası kişinin bir çok nedenlerle gelirin kendi kendine tasarrufa ayıramadığı bölümlerinin belli aralıklarla ve düzenli bir şekilde birikmesini sağlar. Sigortalı veya Sigorta Ettiren tarafından ödenen prim tutarları bir nevi tasarruf sayılır. Sigorta şirketlerinin elde ettikleri primlerin bir kısmı ikraz ya da hisse senedi veya tahvil satın alma yolu ile yatırımların finansmanında kullanılır.

Hayat dışı sigorta ya da elementer sigorta denilen Yangın, Nakliyat, Kaza, Mühendislik, Sağlık gibi sigortalar insanların sigortalanabilir menfaatlerini, başka bir anlatımla ekonomik varlıklarını veya sağlıklarını çeşitli rizikolara

karşı korumak amacıyla yapılmaktadır. Yapılan bu sigortalar için alınan primler de haliyle sigorta şirketleri için bir yatırım kaynağı olma özelliğini taşımaktadır.

Sigortacılığın fon oluşturma fonksiyonunun yanı sıra, ekonomik faaliyetlerin güven içerisinde yapılmasına olanak verecek koşullar hazırladığı ve ülke ekonomisinin gelişmesine yardımcı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin, Yangın, Deprem, Su Basması gibi herhangi bir felâket belki de bir fabrikanın ya da büyük bir sanayi kuruluşunun yok olmasına, kapanmasına veya küçülerek düşük kapasitede çalışmasına neden olabilecek iken, sigortanın devreye girmesiyle oluşan zarar-zıyanın tazmin edilmesi söz konusu olabilecek ve bu suretle zarara uğrayanların eski hallerine iadeleri sağlanabilecektir. Böylece, müteşebbis de garantisinin olduğunun bilinci içerisinde daha cesur ve güven içerisinde çalışacak, yatırım kararlarını daha bir güven içerisinde verecek, bu ise ekonomik gelişmeyi artırıcı bir fonksiyon sağlayacaktır. Diğer bir ifadeyle sigorta, teşebbüslerin faaliyetlerini tehlikeye sokabilecek her çeşit rizikonun kontrol altına alınmasını sağlayarak ekonomik potansiyelin korunmasına yardımcı olmaktadır. Özetle, sigorta sayesinde bireysel servet güvence altına alınmakta, bunun neticesi olarak da milli

servetin korunması mümkün bir hale gelmektedir.

Nitekim, ülkemizde 1999 yılı faaliyet sonuçlarına göre, sigorta şirketleri tarafından sigorta ettirenlere 544.943.838.-milyar TL değerinde toplam teminat verilmiştir. Yani sigorta şirketleri söz konusu meblâğ kadar ekonomik değeri çeşitli rizikolara karşı koruma altına almışlardır. Bu ise 1999 yılı G.S.M.H.'sı 78.242.496.-milyar TL olan ülkemiz ekonomisinde çok önemli bir ekonomik değeri ifade etmektedir.

Ticari ve sınai hayatın gelişmesine ve büyümesine yardım ederek girişimi kolaylaştıran, girişimcinin malvarlığını güvence altına alarak, tüccar ve sanayicilerin işlerini geliştirme olanağı sağlayan sigorta; rizikoların kötü sonuçlarının azaltılmasına, hatta ortadan kalkmasına, ticaret ve sanayi yatırımlarının gelişmesine yardımcı olmakta, ekonomik koşulların iyileşmesine, ekonomik kayıpları önleyerek milli ekonominin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Ekonomik ve ticari riskleri azaltıcı, bazen de ortadan kaldıran roller üstlenen sigorta sayesinde büyük sanayi ve ticaret kuruluşları varlıklarını sürdürürlerken, yeni yeni kuruluşlar da teşekkül etmektedir. Yangın, Nakliyat, Kaza, Mühendislik ve Sorumluluk Sigortaları sayesinde kişi ve kuruluşların malvarlıkları, Can Sigortaları ile de kişilerin ha-

yatları ve sağlıkları güvence altına alınmaktadır.

Bir taraftan maruz kalınan rizikoların boyutlarının azalması için sigorta şirketleri, risk yönetimi konusunda, sigorta ettirenler ile sigortalı kuruluşları bilgilendirerek sigortalı şeylerin daha iyi korunmasına ve bu suretle hasarların azalmasına yardımcı olurlarken, öbür taraftan bu hizmetlerle sağlanan katkı sayesinde sigorta fiyatının ucuzlamasını da sağlamaktadırlar.

Sigorta endüstrisi uluslararası bir ekonomi alanı olma özelliğinden dolayı yurt dışından sağlanan döviz getirileri sayesinde ödemeler dengesine olumlu etki yapabilen bir sektördür. Sigortacılık, ithalat ve ihracat konusu mal nakliyat sigortaları ve uluslararası kapasitenin kullanıldığı reasürans işlemleri ve ekonomik hareketlerin sınır ötesi olarak gerçekleştirilmesi sayesinde uluslararası ekonomik işbirliğine örnek oluşturmaktadır.

Sigortacılığın önemli bir özelliği de iyi bir vergi kaynağı olmasıdır. Gider Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ve Yangın Sigorta Vergisi gibi vergilerle gelir artırıcı rol oynamaktadır.

Yatırılabilir fonların birikimine ve bu fonların verimli alanlara plase edilmesine elverişli bir faaliyet alanı olan sigorta sektörü kurumsal tasarruflar oluşturarak sermaye piyasasının gelişmesine yardımcı

olduğu gibi, portföy oluşturma girişimleri sayesinde daha çeşitli ve kaliteli finansal araçların oluşmasına da katkıda bulunmaktadır.

Sosyal refah düzeyinin yükselmesine yardımcı olan sigortanın, bu işlevinin başında istihdam sağlayıcılığı gelmektedir. Diğer işlevi ise, Devletin sosyal güvenliğine, özel sağlık ve emeklilik Sigortalarının sağladıkları güvencelerle önemli katkılarda bulunmaktadır.

Nitekim, Ülkemizde güncel olan Sosyal Güvenlik Reform Taslağının bir sonraki devamının da Özel Emeklilik ve Sağlık Sisteminin Geliştirilmesi ve Teşviki olacağı açıklanmıştır.

Özet olarak, sigortanın makro işlevleri şunlardır:

- Sigorta, ekonomide bir tasarruf kaynağı yaratır.
- Sigorta, sosyal ve ekonomik çöküntü ve kayıpların önlenmesine yardımcı olur.
- Sigorta, uluslararası ekonomik ilişkiler ile ticaretin gelişmesine katkı yapar.
- Sigorta İşletmeleri, Devlete bir vergi kaynağı oluşturur.
- Sigortacılık, sektör olarak istihdama önemli katkılarda bulunur.
- Sigortacılık, yurt içinde oluşan hasar ve kayıpların, reasürans yolu ile diğer sigorta ve reasürans şirketlerine dağıtılmasını ve yurt içi kayıpların azaltılmasını sağlar.
- Sigortacılık, ülkenin sosyal güvenlik sistemini önemli ölçüde destekler.

Sigortacılığın mikro açıdan işlevleri ise şöyle sıralanabilir:

- Sigorta bir dayanışma organizasyonu oluşturur.
- Girişimcilerin kararlarını olumlu yönde etkiler.
- Girişimcilerin daha ucuz fiyattan yatırım sermayesi bulmalarını sağlar.
- Sigorta güvencesi, girişimciye kredi olanakları sağlar.
- Sigorta, fiyatların daha gerçekçi bir düzeyde saptanmasına olanak sağlar.
- Girişimciler sigorta sayesinde riskler için ellerinde fon tutmayarak, bu fonları yatırıma dönüştürebilirler.

3. Sigortacılık ve Sermaye Piyasası

3.1. Dünyada ve Türkiye’de Sigortanın Fon Yaratma İşlevi

Sigortanın en büyük ve en önemli fonksiyonu, yatırımların finansmanında kullanılabilir fonlar yaratmasıdır. Diğer bir deyişle, sigorta, küçük tasarrufları bir araya getirerek fon oluşturan bir sistemdir. Bu fonksiyon kendisini en çok hayat sigortalarında gösterir. Çünkü hayat sigortalarının oluşturduğu fonlar, uzun vadeli bir karakter taşımaktadır. Bu fonlar ticari ve sınai yatırımların finansmanında kolayca kullanılabilirler.

Sigortacılık fon oluşturan ve bu fonları yatırıma yönlendiren bir mekanizma olduğu için, batı ülkelerinde sigorta şirketleri

sermaye piyasalarının vazgeçilmez unsurları sayılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, sigorta şirketlerinin yatırımları ve bu yatırımların ulusal ekonomiye olan katkıları, yapılan yatırımların büyüklükleri nazarı dikkate alındığında, çok bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Örneğin, İngiltere Dış Alem Geliri’nin %60’a yakın bölümünü Görünmeyen Muameleler kalemlerinden sayılan sigorta ve sigortacılıktan kazanmakta olup, bu da sigorta ve sigortacılığa anılan ülkede verilen önemin açık bir göstergesi olmaktadır. Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerde sigorta tasarruflarının, toplam tasarruflar ve hane halkı tasarrufları içindeki payının da çok yüksek oranlarda olduğunu görüyoruz.

Görülüyor ki, sigorta ve sigortacılığın bir milli ekonomide bireysel birikimleri tüketimden tasarrufa çekerek başlattığı işlev, daha çok tasarruftan daha çok yatırım, daha çok yatırımdan daha yüksek gelir ve yine daha çok tasarruf, az gelişmişliğin ve geri kalmışlığın fasit dairesini bir noktada kırmakta ve ülkeleri gelişmişliğe doğru itelemektedir.

Ülkemizde de sigorta şirketleri, para ve sermaye piyasasına önemli ölçüde fon yaratabilecek bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Ancak bu potansiyel, gereği gibi kullanılamamaktadır.

Türkiye’de sigorta sektörünün sağladığı tasarruflar da arzulanan ve olabileceği düzeylerde değildir. Sigorta şirketlerinin yapacakları yatırımlar konusundaki

yasal kısıtlamalar nedeniyle ekonomide yatırım sahalarının paylaşımında etkinlik gösterememişler ve yıllardır reel anlamda tasarruf sağlayamamışlardır.

Genel olarak, bir ekonomide kalkınma hızı ile sermaye birikimi arasında amaç-araç ilişkisi bulunmaktadır. Kalkınma hızı ne kadar yüksek tutulursa, sermaye birikiminin de o oranda yüksek düzeylere ulaşması gerekir. Finansman olanağı olmadıkça yatırım planlamasının hiçbir anlamı yoktur. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan en önemli sorun, tasarruf yetersizliğinin kalkınmaya engel teşkil etmesidir.

Günümüzde sigorta şirketlerinin ekonomik işlevlerinin kazandığı önem, temel işlevlerine verilen önemi bir hayli geride bırakmış olup, gelişmiş ülkelerde sigorta şirketlerinin ekonomik işlevleri çok iyi anlaşıldığından söz konusu şirketler sermaye piyasasının vazgeçilmez öğeleri durumuna gelmişlerdir. Sigorta kesiminin sermaye piyasası açısından rolü, sadece fon yaratmakla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda fonların yönlendirilmesi açısından da önem kazanmaktadır. Bu ülkelerde sigorta şirketlerinin ulaştıkları prim gelirleri çok yüksek meblâğlara ulaşmakta ve bu prim gelirleri rasyonel bir biçimde kullanılarak yatırım sahasında, özellikle de sınıai yatırımların finansmanında kullanılmaktadır. Bu ülke sigorta şirketlerinin sigorta sektörünün gelişme süreci içerisinde teknik kârları giderek

azalmakta, buna karşın mali kârları dikkat çekecek ölçüde yükselmekte ve bu şirketler finansal kurumlar olarak büyük yatırımlara girişmektedirler. Ülkemizde sigorta şirketleri bünyesinde finansal departmanlar olmasına rağmen bunlar tam anlamıyla verimli çalışmamaktadırlar. Bu şirketlerin birçoğunun organik bağının bulunduğu bankalar içerisinde, sigorta işlemlerinden elde edilen primlerin verimli alanlara yatırılması ve sermaye piyasalarında değerlendirilmesine yönelik çalışmalar ise yeni yeni planlanmaktadır.

İleride ayrıntılı bir şekilde irdeleneceği gibi, Fon Yaratma Gücü, özellikle sanayileşmiş ülkelerde hayat sigortacılığında kaynaklanmaktadır. Günümüzde hayat sigortacılığında egemen olan düşünce, hayat sigortasının hem geleceğin güvence altına alınması hem de bir tasarruf aracı olarak görülmesidir. Zira hayat sigortası, uzun vadeli tasarruf olma özelliği ile pazarlanabilirliği yüksek uzun vadeli menkul değerleri de portföyüne katarak ikincil sermaye pazarlarına bir ölçüde de olsa fon sağlamaktadır. Böylece sigorta aracılığı ile kişilerin küçük tasarruflarından ülke yatırımlarına kaynak olabilecek büyük fonlar oluşmaktadır.

Türkiye’de faaliyet gösteren sigorta ve reasürans şirketlerinin sektörel bazda hazırlanmış 1999 yılı Konsolide Bilânço kalemleri, fon kaynakları ve fon kullanımları açısından sağ tarafta verilmiştir.

SİGORTA VE REASÜRANS ŞİRKETLERİNİN 31.12.1999 TARİHLİ KONSOLİDE BİLÂNÇOLARI (MİLYAR TL.)

AKTİFLER	TOPLAM
I-NAKİT DEĞERLER	1.198.427
A- Kasa ve Bankalar	459.965
B- Menkul Değerler Cüzdanı	738.462
Hisse Senetleri	23.449
Devlet Tahvili ve Haz. Bon.	675.326
Diğer Menkul Değerler	39.688
II- ALACAKLAR	447.481
A- Sigortalılar	108.963
Prim Alacak Karş.	- 2.797
B- Acenteler	209.425
Prim Al. Karş.	- 11.195
C- Sedanlar ve Retrosedanlar	40.970
D- Sed. ve Retrosed. Nezd. Dep.	28.146
E- İkrazlar	2.024
F- İdari ve Kan. Takipt. Alac.	2.083
G- Diğer Alacaklar	69.861
III - SABİT DEĞERLER	150.641
A- İştirakler	61.346
B- Demirbaşlar	14.607
C- Gayrimenkuller	74.688
IV- DİĞER AKTİFLER	211.817
AKTİF TOPLAMI	2.008.366

PASİFLER	TOPLAM
I. BORÇLAR	371.084
A-Reasürörler Cari Hes.	88.372
B- Reasürörlerin Depoları	46.548
C- Vergi ve Diğ. Yüküml.	42.627
E- Diğer Borçlar	193.536
II- TEKNİK KARSILIKLAR	1.055.183
A- Cari Rizikolar Karşl.(Net)	189.608
B- Muallak Hasarlı Karşl.(Net)	107.350
C- Hayat Matematik Karşl.(Net)	251.853
D- Hayat Muallak Tazm. Karş.(Net)	6.717
E- Hayat Kâr payı Karşıl. (Net)	461.036
F- Deprem Hasar Karşılığı	37.115
G- Diğer Karşılıklar	1.503
III- SERBEST KARSILIKLAR	61.065
A-Kıdem Tazminatı Karşılığı	12.269
B- Diğer Karşılıklar	48.796
IV- DİĞER PASİFLER	32.168
V- ÖZKAYNAKLAR	300.598
A- Ödenmiş Sermaye	220.403
Nominal Sermaye	249.047
Ödenmemiş Sermaye	-28.644
B- Kanuni Yedek Akçeler	14.278
C- İhtiyari Yedek Akçeler	11.950
D- Fevkalade Yedek Akçeler	22.704
E- Yeniden Değerleme Fonu	42.383
F- Geçmiş Yıl Kâr/ Zararı	-11.119
DÖNEM KÂR/ IV- ZARARI	188.269
PASİF TOPLAMI	2.008.366

1998 yılında 891.240 milyar TL. olan Aktif Toplamı 1999 yılında %125.35 oranında artarak 2.008.366 milyar TL.'ye yükselmiştir.

1999 yılında sigorta şirketlerinin 14'ü, reasürans şirketlerinin ise 1'i bilânçolarını zararlar kapatmışlardır. Sektör bazında, 1998 yılında %9,03 olan Bilânço Kârlarının Aktif Toplamına olan oranı 1999 yılında % 9,37'ye çıkmıştır.

Keza yine, 1998 yılında %46,41 olan Menkul Kıymetlerin Aktif Toplamına olan oranı %36,77'ye gerilemiştir. 1999 yılında Şirket Aktiflerinde yer alan Menkul Kıymetlerin %91,45'i Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonolarından, %3,18'i ise Hisse Senetlerinden oluşmaktadır.

Sigortalılar ile Acentelerden olan Alacakların Aktif Toplamına olan oranı 1998 yılında %19,33 iken, bu oran 1999 yılında %15,16'ya düşmüştür. Bu alacakların Direkt Prime olan oranı da %31,48'den %34,17'ye yükselmiştir.

Bilindiği gibi, sigorta şirketlerinin Kuruluş Sermayeleri dışında en önemli fon kaynağı sigortalılar ile sigorta ettirenlerce ödenen sigorta primleridir.

1999 yılı sonu itibariyle ülkemizde sağlanan Direkt Sigorta Prim Geliri, bir önceki yıl sağlanan 547.271 milyar TL'lik Direkt Prim Geliri'ne göre, %77,72 oranında bir artışla 972.614 milyar TL'ye

yükselmiştir.

Sigorta Sektörü hemen her yıl reel bir prim artışı sağlamaktadır. Şöyle ki, 1998 yılında bir önceki yıla göre sağlanan %93,70 oranındaki Direkt Prim artışı, aynı yılın DİE tarafından Yayınlanan Tüketici Fiyatları Endeksi ortalaması olan %69,70 oranı ile değerlendirildiğinde, anılan Prim Üretimindeki reel artışın %24 olduğu anlaşılacaktır.

Aynı şekilde, 1998 yılı baz alınarak hesaplanan 1999 yılının yurtiçi Direkt Prim artış oranı %77,72 oranı ile 1999 yılı DİE Tüketici Fiyatlarında meydana gelen %64,9 oranındaki artışın dikkate alınması suretiyle yapılacak bir değerlendirmede ise, bulgular bizi Direkt Prim üretiminde enflasyonist artışın üzerinde bir artışın olduğu neticesine götürmektedir. Ancak, bununla birlikte, artış hızının azalan oranda bir artışa sahne olduğu ve hızın yavaşladığı görülmektedir.

1999 yılında Hayat Sigortası Direkt Prim Prodüksiyonu 174.893 milyar TL., Hayat Dışı Sigortalar (Elementer Dallar) Direkt Prim Prodüksiyonu 797.721 milyar TL. olmuştur. Hayat Dalı istihsalinde bir önceki yıla göre nominal %90,23, reel olarak %25,33 oranında bir artma olduğu, Elementer Dallarda Direkt Prim gelirinde nominal %75,20, reel %10,30 oranında artış olduğu görülmektedir.

1998 yılında Yurtiçi Direkt Prim İstihsalinin GSMH'ya (Cari Faktör Fiyatlarıyla 53.012.781.- milyar TL) oranı %1,03 iken, 1999 yılında (GSMH 78.242.496 milyar TL) %1,24 olarak gerçekleşmiştir.

1998 yılında fert başına düşen prim 8.486.367.- TL. iken, (DİE'nin 1999 yılına ilişkin tahmini nüfus artışını dikkate aldığımızda) 1999 yılında bu tutarın 14.849.363.-TL.'ye yükseldiğini görüyoruz.

ABD Doları ile kıyaslandığında ise, Direkt Prim Gelirleri 1998 yılına göre 1999 yılında %3,23 oranında reel bir artış göstermiştir.

Sigorta ve reasürans şirketlerinin diğer bir önemli fon kaynağı olan Özkaynaklar toplamı 1999 yılı sonu itibariyle şöyledir :

	(Milyar TL)
Sermaye (Ödenmiş)	220.403.-
Kanuni Yedek Akçeler	14.278.-
Çeşitli Yedek Akçeler	34.654.-
Yeniden Değerleme Fonu	42.383.-
Deprem Hasar Karşılığı	37.115.-
Bilânço Kârı	188.269.-
Geçmiş Yıl Zararı	- 11.119.-

Yukarıda yer alan tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere, Sigorta Sektörüne Sermaye girişi oldukça yetersizdir. Bu sermayenin önemli bir kısmı da daha önceki yıllarda oluşan ve dağıtılmayarak ot-finansman amacıyla sermayeye eklenen kârdan teşekkül etmektedir.

Aslında sigorta ve reasürans şirketlerinin 1999 yılı Bilânço Kârı olan 188.269.- milyar TL.'nin tamamı değil de bir bölümü, yani "otofinansman amacıyla şirketler nezdinde bırakılan kısmı" Özkaynaklar kapsamında düşünülebilir.

Hayat sigortalarında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin Matematik Karşılık fonlarının 1999 yılı sonundaki toplamı ise 712.889.- milyar TL.'dir.

Aşağıdaki tabloda ise, 1998 yılı itibariyle dünya bazında fert başına prim üretiminde ilk beş ülke ve Türkiye'nin dünya sıralamasındaki yeri gösterilmiştir.

Ülke	Hayat Dışı (\$)	Sıra
ABD	1.431,00	1
İsviçre	1.279,00	2
Hollanda	990,00	3
İngiltere	744,50	4
Japonya	727,70	5
Türkiye	27,50	59

Ülke	Hayat (\$)	Sıra
İsviçre	3.379,90	1
Japonya	2.856,60	2
İngiltere	2.114,40	3
Finlandiya	1.291,70	4
Danimarka	1.369,20	5
Türkiye	5,60	60

Ülke	Toplam (\$)	Sıra
İsviçre	4.654,30	1
Japonya	3.584,30	2
İngiltere	2.858,90	3
ABD	2.722,70	4
Hollanda	2.359,50	5
Türkiye	33,10	63

1998 verilerine göre fert başına prim üretiminde 63'üncü sırada bulunan Türkiye'nin fert başına prim üretimi, İsviçre'nin fert başına prim üretiminin 141'de biri kadardır.

1998 yılında Dünya sigorta prim üretiminde ilk beş sırayı alan ülkeler ile Türkiye'nin sıralamadaki yeri ise aşağıdaki şekildedir:

Ülke	Hayat Dışı		Hayat	
	Milyon (\$)	Sıra	(Milyon \$)	Sıra
ABD	387.080	1	349.390	2
Japonya	91.991	2	361.102	1
Almanya	78.272	3	58.419	5
İngiltere	57.035	4	124.010	3
Fransa	42.592	5	58.419	4
Türkiye	1.750	34	353	44

Ülke	Toplam Prim		Pazar		Reel	
	(Milyon \$)	Sıra	Payı %	Büyüme	Sıra	
ABD	736.470	1	34,17	5.3	43	
Japonya	453.093	2	21,03	-3.8	-	
İngiltere	181.045	3	8.40	7.2	35	
Almanya	136.691	4	6.34	0.7	60	
Fransa	116.640	5	5.41	-11.6	-	
Türkiye	2.104	39	0.10	5.0	45	

Swiss Re.'nin yayımladığı "Sigma" Dergisine göre, Türkiye, 1998 yılında elde edilen dünya sigorta prim üretiminde 88 ülke arasında yaklaşık 2.1 milyar Dolarlık üretimle 39'uncu sırada yer almıştır. Türkiye'nin, yaklaşık 2.2 trilyon Dolarlık dünya üretimindeki Pazar payı ise 0.10 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, Hayat Dışı Dallarda yaklaşık 1.8 milyar Dolar üretim gerçekleştirerek dünya sıralamasında 34'üncü sırada yer almıştır.

Hayat Dalı üretiminde ise 353 milyon Dolarlık üretimle 44'üncülüğe ulaşabilmiştir.

Bununla birlikte, ülkemiz üretimi yine Sigma verileri doğrultusunda 1997 yılına göre %5 oranında reel bir artış göstermiştir.

Bazı dünya ülkelerinin sağladıkları Toplam Sigorta Primlerinin GSMH'sına oranı 1998 yılı

verilerine göre aşağıda verilmiştir:

G. Afrika	20.63
G. Kore	13.87
İsviçre	12.61
İngiltere	12.09
Japonya	11.73
Avustralya	9.96
Hollanda	9.79
ABD	8.65
İrlanda	8.30
Finlandiya	8.14
Kenya	3.92
Fas	2.60
Tunus	1.65
Türkiye	1.06

Yukarıdaki tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin prim üretiminin GSMH içerisindeki payı fevkalâde düşük kalmıştır. Bunun yanı sıra 1999 yılında bu oran Sigorta Denetleme Kurulu Faaliyet Raporuna göre, ülkemiz için %1,24 olarak gerçekleşmiştir. Oysa, birçok dünya ülkesi ve Afrika ülkelerinin bazılarının prim üretimlerinin GSMH içerisindeki payları önemli oranlarda bulunmaktadır.

1998 yılında üretilen sigorta priminin GSMH'ya oranı %1,06 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye bu oranla dünya sıralamasında 73'üncü sırada yer almıştır.

3.2. Dünya ve Türk Sigorta Sektöründe Hayat Sigortasının Durumu

Sigortacılığın fon yaratma işlevinin gerçekleşmesini sağlayan en önemli etken hayat sigortacılığıdır. Hayat sigortacılığının sağladığı uzun vadeli fonlar gelişmiş ekonomilerin en büyük finansman kaynağı olmuştur.

Ülkemizde sigorta şirketleri gelişmediği gibi hayat sigortası da gelişmemiştir. Toplam sigorta primleri içinde hayat sigorta primlerinin payı da çok düşüktür. Bu oran yıllar itibarıyla şöyledir:

1997'de % 15,71
1998'de % 16,80
1999'da % 17,98

Günümüzde hayat sigortacılığında egemen olan düşünce, hayat sigortasının hem bir tasarruf aracı hem de geleceğin güvence altına alınmasını sağlayan bir araç olarak görülmesidir. Oysa sigortacılığın gelişmiş bulunduğu ülkelerde hayat sigortası, toplam primler içinde en üst sırayı almakta, sigortacılığın sadece bu dalında yaratılan fonlar, Devlet bütçesi olanaklarına yaklaşmaktadır. Ülkemizde enflasyon oranının yüksek olması, korunma amaçlı olan ve kısa vadeli hayat poliçelerinin tercih edilmesine neden olmuş, tasarruf amaçlı uzun vadeli hayat poliçeleri tercih edilmemiştir.

Ülkemiz, hayat sigortası branşında da dünya ülkeleri arasında en son sıralarda yer almaktadır. Tüm dünya sigorta üretimini, hayat ve hayat dışı olmak üzere ikiye ayırırsak bunun %58,65'i hayat, %41,35'i ise diğer dallardan oluşmaktadır. Bu oran, en gelişmiş ülkelere göre sayabileceğimiz Japonya'da %79,70'i hayat, %20,30'u hayat dışı olarak ortaya çıkmaktadır.

Hayat sigortasının önemi, diğer sigorta branşlarından farklı olarak hem risk unsuru, hem tasarruf unsuru kapsamından kaynaklanmaktadır. Günümüzde hayat sigortasının yatırımlara kaynak olan uzun vadeli fonlarının önemini kavrayan birçok gelişmiş ülkede, hayat sigortacılığını teşvik edici yasalara ağırlık

verilmiştir. Bunlar, geniş kapsamlı vergi muafiyetleri şeklindedir. Buna göre Avrupa ülkelerinin çoğunda (Almanya, İtalya, İrlanda, İngiltere, Yunanistan, Fransa, Portekiz, İspanya, İsviçre) işverenler tarafından yaptırılan hayat sigortası vergiden muaftır. Şahıs kendi adına yaptırdığı takdirde ise, çok yüksek bir vergi muafiyeti sağlandığı görülmektedir. Bu vergi muafiyeti ile hayat sigorta fonlarının geliri bir arada düşünüldüğünde sigorta fonları, bankalarla rekabet eder duruma gelmiştir. Ülkemizde hayat sigortacılığı için en büyük teşvik vergi muafiyetiyle Devletten gelmiştir.

Bunun yanında, uzun vadeli fonların ekonomiye verdiği istikrarlı katkılardan dolayı, bunu teşvik için daha yüksek faizli tahvil ihracı yapan ülkeler bulunmaktadır.

Ayrıca, sigorta şirketlerinin ülke borsalarına girmeleri için bazı ülkelere teşvik edici düzenlemeler yapılmıştır.

Uzmanlar günümüzde borsalarda ortaya çıkan istikrarsızlığın nedenlerinden biri olarak, kurumsal yatırımcıların borsalarda yeterince yer almalarını görüyorlar.

3.3. Türk Sigorta Sektöründe Fon Kullanımı

Sigortanın tasarrufları teşvik fonksiyonu ve bu yolla oluşan fonların ekonomide verimli alanlara yatırılması sonu-

cu elde edilen artı değerlere bakıldığında, sigortanın ülke kalkınmasında ne denli önemli roller oynadığı ve gerçekten kalkınmanın bir itici gücü olduğu anlaşılabilir.

Gelişmiş ülkelerde bu konu çok iyi idrak edilmiş olup, sigorta ve reasürans şirketlerinde biriken fonların verimli yatırım alanlarına kanalize edilmesiyse, sigorta işlemleri neticesi Teknik Zararla kapansa dahi daha önceden yapılan rasyonel yatırımlardan elde edilen yatırım gelirleri sayesinde faaliyet dönemleri kârla kapatılabilmektedir.

Sigorta sektöründe yaratılan fonların ana kaynağı başlıca iki faaliyetten beslenmektedir. Bunlardan biri, Finansal Yatırımlar, diğeri ise Teknik İşlemlerdir.

Sigorta şirketleri, ana faaliyet konuları olan sigortacılık iş ve işlemlerinde Prim alırlar, Tazminat öderler, Komisyon verirler, Teknik Karşılık ayırırlar, Teknik Giderler yaparlar. Ancak, bu işlerin yanı sıra, Reasürans işi yapıyorlarsa Prim alır-verirler, Komisyon alır-verirler, riziko gerçekleşmiş ise, hisseleri oranında Tazminat öderler, hisselerine düşen Tazminatı alırlar, Teknik Gelirler sağlarlar. Yapılan tüm bu iş ve işlemlerin (+) sonuç vermesi halinde Teknik Kâr, (-) sonuç vermesi halinde de Teknik Zarar elde edilmiş sayılırlar.

Öte yandan, bu şirketler Hisse Senetleri ve Tahvillere, Gayrimenkullere yaptıkları yatırımlar sonucu, Menkul ve Gayrimenkul Gelirleri, yaptıkları İkrazat mukabili İkraz Faizleri, varsa Banka Mevduat Faiz Gelirleri ve Müteferrik Gelirler sayesinde Mali Kârlar da elde ederler.

Bunun dışında borç ödemek, tazminat ödemek ya da olağanüstü fırsatları değerlendirmek için başvurulacak bir yöntem olarak bilinen yabancı kaynaklara başvurma, yani yabancı kaynak kullanım alışkanlığı bulunmamaktadır. Ancak, alınan kredi faiz giderleri yanı sıra, diğer gider kalemlerine ilişkin maliyet unsurlarında meydana gelecek artış, Teknik Kârlılık ve dolayısıyla da Bilânço Kârlılığını azaltıcı bir rol oynamayacak bir düzeyde ise yabancı fonlardan yararlanabilirler.

Sigortacılık prim ve özsermaye birikimlerinden oluşan fon gücünü yatırım alanlarına aktararak ekonomik yapı ve kalkınmaya önemli katkılarda bulunan bir sektör olarak bilinmektedir. Ancak ne yazık ki ülkemizde bu sektör ekonomik yapı ve kalkınmayı etkileyecek boyutta gelişmemiştir.

Ülkemizde sigorta şirketlerinin yıllar itibarıyla toplam yatırımları ve bu yatırımlardan sağladıkları gelirler şöyledir:

Yıllar	Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Yatırım Geliri (Milyon TL)
1997	232.898.790	112.985.391
1998	413.605.000	147.817.000
1999	738.463.000	299.085.000

Yukarıda yer verilen yatırım tutarları ve yatırım gelirleri menkul kıymetlere ilişkindir. Vadeli ve vadesiz mevduatlar ile gayrimenkul yatırımları dikkate alınmamıştır.

Gelişmiş ülkelerde, sigorta yatırımları ve bu yatırımların ekonomiye olan katkıları büyüklükleri nedeniyle daha çok göze çarpmaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerde sigorta tasarruflarının toplam tasarruflar ve hane halkı tasarrufları içindeki payının da çok yüksek olduğunu görüyoruz.

Gelişmiş ülkelerde sigorta ve reasürans şirketlerinin o ülkelerin ekonomilerine olan katkısı etkileyici büyüklüklere varmıştır. Bu güç, sigorta ve reasürans şirketlerinin ellerinde mevcut fonların kullanılması ile yaratılmaktadır.

Görüldüğü gibi, sigorta sektörünün bir ekonomide bireysel birikimleri tüketimden tasarruflara çekerek başlattığı işlev sayesinde daha fazla tasarruftan daha çok yatırım, daha çok yatırımdan daha yüksek gelir ve yine daha çok tasarruf elde edilerek az gelişmişliğin fasit çemberi bir noktada kırılmakta ve böylece gelişmişliğe doğru yürünmektedir.

Türkiye'de özel sigorta sektörünün fon yaratma işlevini yerine getirip getirmediğine bakıldığında, sigorta şirketlerinin aktifleri açısından en küçük mali kurumlardan olduğu ve sermaye piyasasına aktarılan fonlarının da az olduğu görülmektedir. Kısacası, özel sigorta sektörümüz finansal sistem içerisinde etkin olabilecek düzeyde kaynak yaratamamaktadır. Bunun nedeni, özel sigorta sektörünün yıllarca durağan bir yapı içerisinde sıkışık kalması ve çok çeşitli sorunları nedeniyle bir bankaya ya da güçlü bir sermaye grubuna dayalı olmadan yaşayamaz hale gelmesidir. Ancak ülkemizde özel sigorta sektörünün kullanabileceği çok geniş bir potansiyel bulunmaktadır.

Türk özel sigorta sektöründe son birkaç yıldır gözlenen gelişmeler, sigorta kurumlarının finansal kurumlar olarak ele alınmaya başlandığının ve sigortacılığın ekonomik işlevlerinin önem kazanacağına bir göstergesi sayılabilir. Özel sigorta kesiminin yıllarca ihmal edilmesinin temelinde, sigorta kurumlarının finansal kurumlar olarak değil de, sadece bazı hasarları gidermek için kurulmuş birer organizasyon olma kimliği ile ele alınmaları yatmaktadır.

3.4. Türkiye'de Sigorta İşletmelerinin Fon Yaratma İşlevini Engelleyen Nedenler

Ülkemizde özel sigorta sektörünün gelişmesini ve fon yaratma işlevini engelleyen birçok etken bulunmaktadır. Bunlar:

- Sosyal etkenler,
- Ekonomik etkenler,
- Hukuki etkenler ve
- Diğer etkenlerdir.

Bu etkenlerden en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Sigorta kapsamı sektörel açıdan dar tutulmaktadır.
2. Sigorta kapsamı tür olarak dar tutulmaktadır.
3. Ekonomik faaliyette bulunanlarda sigorta zihniyeti yeterince gelişmemiştir.
4. Halkın sigorta hakkındaki bilgileri ve izlenimleri eksik, yanlış ve yetersizdir.
5. Yukarıdaki nedenleri yaratan önemli hususlardan biri yakın zamanlara kadar olağan faaliyet hacmi ile yetinen ve atalet içinde bulunan sigorta kurumları olmuştur.
6. Kişi başına gelir düzeyi düşüktür ve bu yüzden halk için mütevazı primlerle gerçekleştirilebilecek bazı sigorta türleri bile lüks sayılmaktadır.
7. Her alanda olduğu gibi bu konuda da mevzuatın getirdiği bazı sınırlamalar vardır.
8. Yakın zamanlara kadar fon temini açısından yalnızca banka-banker ilişkisine büyük önem veren özel teşebbüs, sigortacılığın fon yaratma kapasitesini önemsememiştir.

Ülkemizde sigorta sektörünün gelişmesini engelleyen etkenlerden bazılarını kısaca ele almamız yararlı olacaktır:

a) Ülkemizde sigorta şirketlerinin fon yaratmasını engelleyen nedenlerden biri sigorta işletmelerinin ekonomik işlevlerinin ülkemizde yeterince anlaşılmamış olması ve dolayısıyla sigorta işletmelerinin sermaye piyasası kapsamı dışında bırakılmasıdır.

b) Türkiye'de sigortanın olduğu hususu, geniş kitlelerce anlaşılmalı değildir. Sigorta tabana indirilemediği gibi, yetişmiş aydın çevreler bile sigortanın yararlarını yeterince anlayamamışlardır. Özetle sigorta henüz topluma mal olmamıştır.

c) Modern anlamda Sigorta Pazarlama kavramı toplumumuzda yerleşmemiştir.

d) Bugün Türkiye'de mevcut sigorta potansiyelinin sadece %15-20'sinin kullanıldığı bilinmektedir. Türkiye'de büyük bir sigorta potansiyeli vardır. Bunun bilincinde olan yabancı sigorta şirketleri için, sigorta piyasamız çok cazip olmakta, piyasaya giren yerli ve yabancı şirketlerin sayısı hızla artmaktadır.

e) Gelişmiş ülkelerde sigorta şirketleri yarattıkları fonlarla bankaların sahibi durumundadırlar. Bankacılık alanında da yatırımlar yapmaktadırlar. Türkiye'de ise sigorta şirketlerinin bir bankaya ya da güçlü sermaye grubuna dayalı

olmadan yaşayabilme şansı çok azdır. Bugün bütün büyük bankaların sigorta sektörü dahilinde faaliyet gösteren şirketlerde ortaklıkları vardır. Ayrıca toplam prim üretimi dikkate alındığında ilk 10 sıraya giren sigorta şirketlerinin sahipleri de büyük sermaye gruplarıdır.

Özel sigorta sektörü yetkilileri, bankaların sigortacılıktan tamamen uzaklaşması yerine etkilerini azaltmalarının daha yerinde olacağını vurgulamaktadırlar.

Türk sigorta sektörünün doğrudan doğruya müdahale edemeyeceği ekonominin genelinden kaynaklanan yapısal sorunlar;

- Ekonomik istikrarsızlık,
- Yüksek enflasyon,
- Düşük Milli Gelir,
- Dengesiz gelir dağılımı,
- Mali piyasaların, özellikle de hisse senedi piyasasının istikrarsızlığı ve yeterli bir derinliğe kavuşmamış olması gibi sorunlardır.

Türkiye'de sigorta şirketlerinin fon yaratma işlevini engelleyen nedenlerin başında enflasyon gelmektedir.

Yüksek enflasyonun varlığı Türkiye'de sigorta yaptırma hareketini etkilemiştir. Enflasyon ortamında gelirleri azalan bireyler küçük risklerden kaçma eğilimindedirler. Ayrıca sigorta sözleşmesi sonucu elde edeceği gelirlerin uzun vadede enflasyon altında eriyerek de-

ğerini yitirmesi sigortalı olma konusunda caydırıcı bir etki yapmaktadır. Fiyatlar genel seviyesinin hızla yükseldiği bir dönemde sigorta ekonomik işlevini yerine getirememekte ve çekiciliğini kaybetmektedir.

Enflasyon sigortacı bakımından da olumsuzluklar getirmektedir. Prim tarifeleri sabit olduğu halde giderler sürekli artmaktadır. Diğer taraftan, tahsilat gecikerek yapılmaktadır. Bu enflasyonist ortamda sigorta şirketlerinin finansal yapısı zayıflamakta ve kârlılık azalmaktadır.

Enflasyonun değişik sigorta dalları üzerindeki etkisi de farklı olmaktadır. Enflasyonun en olumsuz etkisi hayat sigortalarında görülmektedir. Türkiye'de hayat sigortasının yıllar boyu gelişmemesinin başlıca nedeni, yaşadığımız hızlı enflasyon olmuştur. Enflasyonun son derece yüksek olduğu bir ülkede, belli dönemlerde yatırılan paranın ileride hayat sigortası yoluyla geriye dönmesi pek fazla bir anlam ifade etmemektedir.

Görüldüğü gibi enflasyon, ülkemiz sigorta işletmelerinde mevcut yatırılabilir fonları eriterek değer kayıpları yaratmakta, enflasyonist ortamda yatırım gelirleri çoğunlukla negatif olmakta ve böylelikle sigorta işletmelerinin finansal yapıları sarsılmaktadır. Ayrıca, sigortalı açısından getirdiği olumsuzluklar da sektöre karşı ilgisizlik yaratmaktadır. Dola-

yısıyla enflasyon, sigorta işletmelerini kısır döngüye sokarak büyüme ve gelişmeyi durdurmaktadır. Gelişemeyen, artı değer yaratamayan sigorta işletmeleri de fon yaratma işlevini yitirmektedir.

Ülkemiz sigorta işletmelerinin gelişmesi ve fon yaratma gücüne sahip olması, büyük ölçüde ülkede ekonomik istikrarın sağlanmasına bağlı bulunmaktadır.

Sigorta sektörünün fon yaratma potansiyelini artırabilmek için kullanılacak seçenekler, sigorta hizmetlerini yaygınlaştırmak, çeşitlendirmek ve sigorta primlerinin şirketlere en kısa süre içerisinde gelmesini sağlamak olabilir. Sigorta potansiyelinin iyi işler bir duruma getirilmesi ve dinamik bir yapıya kavuşturulması ile hem sigorta işletmelerinde çeşitlilik ve etkinlik artacak, hem de fon birikimi sağlanabilecektir.

3.5. Türkiye'de Sigorta Sektörünün Sermaye Piyasasındaki Yeri ve Önemi

Sermaye piyasalarının gelişmesi, bir arzın, diğer taraftan bu arzı karşılayacak bir talebin ortaya çıkması ve değişimin maddi koşullarının sağlanmasına bağlı bulunmaktadır. Bu ise beraberinde kurumsal değişimler ve yeni örgütlenme biçimlerini getirecektir.

Gelişmiş ülkelerde sermaye piyasalarının talep yönünü

oluşturan en önemli unsur kurumsal yatırımcılardır. Kurumsal yatırımcılar, çeşitli kaynaklardan topladıkları büyük miktarlardaki fonları, uzman kadrolar yönetiminde getiri ve risk beklentilerine göre sermaye piyasası araçlarına plase ederek değerlendirmektedirler. Böylece kurumsal yatırımlar ekonomide kaynak dağılımını ve sermaye piyasalarının gelişmesini önemli boyutlarda etkileyebilmektedirler.

Batılı ülkelerde sermaye piyasasının üç büyük ayağı bankacılık sistemi, menkul kıymetler borsaları ve sigorta işletmeleridir. Türkiye'de sermaye piyasası oluşturulurken bu piyasanın en önemli unsurlarından biri olması gereken sigorta işletmeleri ne yazık ki 27.07.1981 tarih ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu kapsamına alınmamıştır.

Ekonomideki yapısal değişimin gerçekleştirilebilmesi ekonominin çarkının dönebilmesi, sermaye birikimi ve fon akımı ile mümkün olabilecektir. Bu noktada sigorta işletmelerinin ekonomik işlevleri ekonomiler için kalkınma ve büyüme bireyler için tasarruf, girişimciler için güvence, toplum için sosyo-ekonomik açılardan önem arz etmektedir. Finansal kurumlar olarak sigorta işletmelerinin, organize olmuş bir sermaye piyasası içinde gerçekleştireceği fon akımı ülke ekonomisi için önemlidir. Zira sigorta şirketle-

rinin en büyük ve önemli fonksiyonu, yatırılabilir fonlar oluşturmasıdır.

Özel sigorta sektörümüz yukarıda kısaca değinilen sorunları nedeniyle fon yaratma işlevini gerçekleştirememektedir. Özel sigorta sektörünün sorunlarının çözümüne yönelik çabaların artırılması ve sektörün finansal piyasalara fon aktarabilir duruma gelmesi önem taşımaktadır. Çünkü, özel sigorta sektörünün ülkemizde kullanabileceği çok büyük bir potansiyel vardır.

Sigortacılık potansiyelinin işler duruma getirilmesi ve dinamik bir yapıya kavuşturulması sayesinde sigorta işletmelerinin etkinliği artacak ve bu suretle de fon birikimi sağlanabilecektir.

Finansal piyasaların geliştirilmesi açısından önem taşıyan bir konu da, sigorta sektöründe yaratılan fonların ne tür finansal araçlara hangi gerekçelerle yöneltildiğidir. Sigorta işletmeleri yarattıkları fonları, sermaye piyasası araçlarından oluşan bir portföy oluşturmada kullanacak olurlarsa, bir anlayış değişikliğine kavuşacak olurlarsa, ülkemizde finansal kesim gelişebilir. Bu durumda, sigorta işletmelerimizin fonlarını sermaye piyasasında kullanmalarını sağlamak için, sermaye piyasası araçlarına en az alternatif yatırım araçları kadar cazibe sağlanmalıdır.

Bugün Türkiye'de finansal sistemi oluşturan finansal ku-

rumlar içinde ağırlığı en az olan kurumlar sigorta işletmeleridir. Bankacılık kesiminin ise ülkemiz finansal piyasalarındaki üstünlüğü artarak sürme eğilimindedir.

Ekonomik gelişmeler göstermektedir ki, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gelecekte, ekonomide hizmet sektörünün ağırlığı devam edecektir ve 21. yüzyıla girerken sigorta sektörü öncü sektörlerden olabilecektir. Ülkemizdeki hizmet sektörü içinde Turizm, Bankacılık, Sigortacılık ve diğer hizmet dalları yer almaktadır. Türkiye'de bankacılıkta belli bir gelişmişlik düzeyine erişilmiştir. Yani bankacılık kurumsallaşmıştır. Turizm de belli bir düzeye gelmiştir. Oysa Türkiye'de sigortacılık alanında kullanılmayan büyük bir potansiyel vardır. Bu yüzden 21. yüzyıla girerken Türkiye'de sigorta sektörü gelişim açısından ekonomide öncü sektör olacaktır diyebiliriz. Bu koşullarda ülkemizde sigorta sektörüne gereken önemin verilmesi açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1999 yılında sigorta şirketlerinin Direkt Prim İstihali bir önceki yıla göre %77,66 oranında artarak 972,6 trilyon TL.'ye yükselmiştir. 1998 yılında üretilen Direkt Primin Gayri Safi Milli Hasılaya oranı % 1,03 iken, 1999 yılında

%1,24 olmuştur.

Prim üretiminde yıllar itibarıyla bir artma olmakla birlikte dünya ülkeleri ile mukayese edildiğinde, bu artmanın yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Enflasyon sigorta sektörünü az da olsa olumsuz yönde etkilemiştir. Prim artış oranı, yıllık enflasyon artış oranının üzerinde gerçekleşmiş olmasına rağmen, sigorta şirketleri yatırımlarının finansmanında kullanılabilir çok fazla fon üretmemişlerdir. Sermaye piyasasının gereksinim duyduğu fonların yaratılması, sigortacılık sektörünün gelişmesine bağlı bulunmaktadır.

Türkiye’de sigortacılığın gelişebilmesi için:

-Öncelikle, tüketicinin zevk ve tercihlerinin değişimine yönelik bilgilendirici eğitim ve çalışmalar yaparak toplumda sigorta bilincinin oluşturulması gerekir.

-Hayat sigortaları, ekonomik gelişmeye uzun vadeli fon sağlaması yanında, ülke tasarruf kapasitesini artırması, kişilere ek sosyal güvenceler sağlaması nedeniyle önemli bir finansal hizmettir. Oysa hayat sigortalarının bu öneminin, uzun vadeli fon gereksinimi olan ve gelişmekte olan ülkemizde yeterince anlaşılmadığı görülmektedir.

Ülkede sigorta sektöründen ekonomiye sağlanan fonların gerçek kaynağının hayat sigortalarından geldiği hatırlanarak bu branşın toplam sigorta

sektörü içerisindeki payının artırılabilmesi için gereken desteğin verilmesi şarttır.

- Sigorta şirketlerinin öz kaynaklarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

- Dünyada teknolojinin, ticaretin ve yatırımların hızla artması sonucu artan rizikolar, genişleyen pazarlar artık gelişmiş ülkelerde yeni sigorta teknikleri geliştirme zorunluğunu doğurmuştur. Bu ülkelerde neredeyse sigortalanabilir riziko sayısı kadar sigorta çeşidi geliştirme çabası vardır. Buna rağmen ülkemizdeki sigorta ürün çeşidi çok sınırlı kalmıştır. Ülkemizde sigortacılığın yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi isteniyorsa sigorta ürünleri çeşitliliğinin gereği üzerinde durulmalı, uygulanan sigorta türleri artan ihtiyaçlara cevap verecek şekilde çoğaltılmalıdır. Şirketlerin rekabet gücü olan türlerde yoğunlaşarak ihtisaslaşmaya gitmeleri gerekmektedir. Özellikle sorumluluk sigortaları ile zorunlu sigortalar çeşitlendirmelidir. Böylelikle ülkedeki sigorta kapasitesinin yeterince değerlendirilebilme olanağı doğacaktır.

- AB üyesi ülkelerin sigorta şirketleri daha çok faaliyetlerini bütün Avrupa’ya yaymak için uğraşmaktadırlar. Türk sigorta sektörü ise, öncelikli olarak ülkemizde rekabeti karşılamak, yeni rekabet ortamına uyum sağlamak ve sonraki aşamada tek Avrupa pazarının

kendilerine vereceği olanaktan yararlanarak Avrupa’ya açılmak durumundadır.

- Büyüyen pazarda acentelik teşkilâtının da önemi daha fazla artacaktır. Bu nedenle, acentelik müessesesi gerek nicelik ve gerekse nitelik açısından takviye edilmelidir. Hizmeti iyileştirmek için alternatif pazarlama metotları kullanılmalıdır.

- Uluslararası reasürans piyasasına bağımlılığın azaltılmasını teminen şirketler koasürans uygulamasına ağırlık vermelidir

- Avrupa’da tartışma konusu dahi olmayan peşin tahsilat esasına orta vadede mutlaka geçilmelidir.

- Risk mühendisliği üzerinde önemle durulmalı, sektör bazında şirketler üstü ihtisas komiteleri kurularak, potansiyel bilgi ve tecrübeden azami oranda yararlanılmalıdır.

- Yeni iletişim ve bilgi işlem teknolojilerinden azami yararlanma yolları araştırılarak, uygulamaya konulmalıdır.

Bu sayılan tedbir ve öneriler sektör tarafından sürekli ihtiyaç duyulan ve bir an önce uygulamaya konulması gereken öneri ve tedbirlerdir. 30.10.1984 tarih ve 3067 sayılı kanun ile T.B.M.M. Genel Kurulunca onaylanan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda sigorta sektörümüzle ilgili bazı hukuki ve kurumsal düzenlemelerin yapılacağına yer verildiği bilinmektedir. Bunlar aşağıda sı-

ralanmıştır.

- Sigortacılığın tanıtılması ve halkın bu konularda bilinçlendirilmesi için her düzeyde eğitim çalışmalarına ağırlık verileceği,

- Başta sağlık ve hayat sigortası ile zorunlu sigortalar olmak üzere, sigortacılığın her alanında hizmet ağının genişletilmesi ve yaygınlaştırılması, mevcut sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı bir yapıya kavuşturulması ve sigortacılık eğitiminin geliştirilmesi, toplanan fonların çeşitli yatırım unsurlarıyla ekonomiye kazandırılması için gerekli düzenlemelerin yapılacağı,

- Uluslararası standartlara uygunluk açısından özellikle Avukat, Doktor, Mali Müşavirler ile kendi kanunlarına göre kamu hizmeti niteliği taşıyan diğer hizmet alanlarının mesleki sigortaya kavuşacağı ve sunulan hizmetin sonucunda ortaya çıkan zararlardan dolayı hizmet sunanların sorumluluklarının ve tüketicilerin zararlarının tazminini içeren hizmetten sorumluluk ile ilgili yasal düzenleme çalışmalarının yapılacağı,

- Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Sorumluluk Sigortası, Deniz, Göl ve Nehirlerdeki Ulaşım Araçlarının Sorumluluk Sigortası, Tıbbi Sorumluluk Sigortası, Ürün Sorumluluk Sigortası, Seyahat Acenteleri Sorumluluk

Sigortalarının Zorunlu Sigortalar kapsamına alınacağı, sigorta şirketlerinin sermaye piyasasında kurumsal yatırımcı olarak yer almalarının sağlanacağı,

- Özel sigortacılığın mevcut sosyal sigorta sistemine ilâve ve isteğe bağlı bir sistem olarak destekleneceği ve bu kapsamda özel sağlık ve özel emeklilik sigortasının teşvik edileceği, ayrıca kişilerin özel sigortalara güvenini sağlayacak denetim hizmetlerinin artırılacağı, alınan kararlar arasındadır.

Diğer taraftan ise, 2000 Yılı Programında, 'Devletin, Düzenleyici ve Gözetici Fonksiyonlarını Geliştirme Projesi (Tüketicinin Korunması) başlığı altında; 'Özellikle Doktor, Avukat, Mali Müşavirler ile kendi kanunlarına göre kamu hizmeti niteliği taşıyan diğer hizmet alanlarında çalışanların mesleki sigortaya kavuşturulacağı, sunulan hizmetin sonucunda ortaya çıkacak zarardan dolayı hizmet sunanların sorumluluğunu kapsayan Hukuki ve Kurumsal Düzenleme Çalışmalarının yapılacağı hususları projelendirilmiş bulunmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda sigorta sektörünün doğal gelişimi sonucunda sektördeki şirketler ve müşteriler önemli olanın düşük fiyat değil, iyi ve kaliteli hizmet ile doğru bir riziko analizi sonucunda

belirlenmiş fiyatlar olduğunu anlayacaklardır. Bu gelişimin neticesinde, şirketlerin teknik kârlarının çoğalması mali kârlarının yükselmesi için sigortacılığa dönmeleri ve finansal piyasalara daha fazla girmeleri ve bunun için de özkaynaklarını güçlendirmeleri gereği ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda Türk Sigorta Sektörü Türkiye ekonomisi ve dünya sigorta piyasaları içerisinde olması gereken yere mutlaka ulaşacaktır.

Sigorta sektörünün sorunları ile finansal kesimin sorunları ve ülke ekonomisinin koşulları bir arada değerlendirilerek, sigorta sektörünün finansal kesimde (özellikle sermaye piyasasında) etkin bir yapıya kavuşturulması için gereken önlemlerin alınması ülke ekonomisinde yapısal ve kurumsal değişikliklerin gözlendiği günümüz Türkiye'sinde kaçınılmaz bir zorunluluk olmaktadır.

Avrupa Birliği'ne her an üye olunacakmışcasına, AB sigorta sektörünün rekabeti karşısında kalacak Türk sigorta sektöründen, sağlıklı risk primleri belirlemesi beklenirken; Devletimizden de bazı zorunlu sigorta teminatlarını tedricen artırması, daha önceden ihdas edilen zorunlu sigortalar ve Zorunlu Deprem Sigortası gibi yukarıda temas edilen konular ve benzeri konularda yeni zorunlu sigortalar ihdas etmesi

ve sigortacılığın hızla gelişebilmesini teminen de bazı vergi kolaylıkları sağlaması gibi benzeri önlemleri alması beklenilmektedir

Sigorta sektöründe istenilen gelişmenin sağlanabilmesi için ise yeni sigorta ürünlerinin araştırılması ve topluma tanıtımı, mevcut ürünlerin daha değişik ve toplumun ilgisini çekebilecek teminatlarla topluma mal edilmesi önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

Mehmet Kahya
Sigorta Denetleme Uzmanı

KAYNAKÇA

- *Aliefendioğlu, Tacettin; "Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde Toplanan Fonların Ülke Ekonomisinde Verimli Kullanım Yolları", Türk Sigortacılığının Geliştirilmesi Semineri, İstanbul-1986*
- *Alkin, Erdoğan; "Sigorta Kesiminin Fon Yaratma Gücü" Türkiye'de Sigorta Kesiminin Ekonomik Gücü ve Gelişmesi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı (İAV) İstanbul-1983*
- *Babaoğlu, Ömür Şakir; Sigortacılığa Giriş, İ.Ü. Sosyal Bilimler Yüksek Okulu Sigortacılık Bölümü Yayın No.1, 1989*
- *Duman, G. Şebnem; Türk Sigorta Sektöründe Boş Kapasiteler ve Ekonomik Kayıplar, Bilaraş (Bilimsel Araştırma Merkezi), İstanbul*
- *Erdoğan, İlhan; İsteğe Bağlı Sigorta Hizmetine Karşı Tutum, İstanbul-1993*
- *Tuncer, Selahattin; Türkiye'de Sermaye Piyasası (Teori-Uygulama), Okan Yayıncılık Dağıtımculuk, İstanbul-1985*
- *Tuncer, Selahattin; "Türkiye'de Sigortacılığın Gelişmesini Önleyen Amiller", Türkiye'de Sigorta Kesiminin Ekonomik Gücü*

ve Gelişmesi Semineri, İAV, İstanbul-1983

- *Nomer, Cahit; Sigortanın Genel Prensipleri ve Reasürans 1977*
- *Kâhya, Mehmet; Sigorta Sektöründe Devletin Yeri, Sigorta Denetleme Kurulu, 1999*
- *Avrupa Birliği'nin Getirdiği Serbesti İle Sigortacılık Sektörü Canlanır, İstihdam ve Sermaye Artar. ASO Medya Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı 1999.*
- *Karabulut, Muhittin; Sigorta Pazarlaması, İ.Ü. İşletme Fak. Yayınları Yayın No: 196*
- *Co. Suisse de Reassurance, SIGMA No:7/1999 L'Aassurance Mondiale en 1998*
- *7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve İlgili Mevzuat*
- *Kâhya, Mehmet; 1997 Yılında Sigorta Faaliyeti Hakkında Raporun Değerlendirilmesi Hizmet İçi Eğitim Notları*
- *Sarıaslan, Metin; Sigortacılığın Sermaye Piyasasındaki Yeri ve Önemi, Yayınlanmamış Doktora Ödevi 1999*
- *T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu 1997-1998-1999 Türkiye'de Sigorta Faaliyeti Hakkında Raporlar.*

Özel Emeklilik Programları Tanım ve Türleri

Giriş

Günümüzde tüm dünyada mevcut sosyal güvenlik sistemleri ekonomik ve sosyal açılardan ciddi sorunlar yaşamaktadır. Demografik yapının emekli sayısının artışı yönünde değişmesi sosyal güvenlik kurumlarının finansal yapılarının hızlı bir şekilde bozulmasına yol açmakta; bu da kendilerine verilen görevleri etkili/verimli bir şekilde yerine getirmelerine mani olmaktadır.

Sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan sorunlar sadece sosyal güvenliği etkilememekte, bütçeden aktarılan fonlar nedeniyle bütçe açıklarının oluşumuna etkide bulunarak faizlerin yükselmesine; dolayısıyla sermaye birikiminin durmasına, büyümenin yavaşlamasına ve de nihayetinde refah kaybına yol açmaktadır.

Türkiye'de sosyal güvenlik tartışmasının kaynağında GSMH'ya oranı %9 seviyelerine varan bütçe açıkları içinde sosyal güvenlik açıklarının payının %30-35'lerde olması

yatmaktadır. Beş kara delikten birisi olan sosyal güvenlik açıklarının iç borç faiz ödemeleri (1999 Bütçesinin %40'ı) yanında çok küçük kalması sorunlar sıralamasında sosyal güvenliği sonlara atmamaktadır. Yapılan projeksiyonlarda, sistemin bu şekilde devamı halinde yakın bir gelecekte bir iflastan kaçınmanın mümkün olamayacağı belirtilmektedir. Bugün bile çalışanların sosyal güvenliklerinin (hem emeklilik hem de sağlık yönünden) asgari standartlarda olmaması 10-15 yıl sonrasının sosyal güvenlik sisteminin durumu için ipuçları vermektedir. Çözüm acildir; fakat çözüm yolları sorunların ortaya konuluş biçimine göre farklılıklar göstermektedir. Herkesçe paylaşılan; fakat farklı derecelerde önem verilen sorunlara konumuza giriş yapmadan önce değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyim.

- Sosyal güvenlik sisteminin (özellikle SSK'dan) ayrılanların yerine aynı oranda girişlerin olmaması ve bunun sonucunda emeklilerin çalışanlara oranının (dependency

ratio) 6'lardan 2'lere düşmesi sistemin temel sorunudur. Bu, bir emeklinin sosyal güvenlik ödemelerinin iki çalışanın sırtında olması anlamına gelmektedir. Genel kabul gören oran 4 ile 6 arasındadır. ABD'de bugün için 5 olan bu oranın gelecek 50 yıl içerisinde 3'e düşecek olması bile uzmanları endişeye sürüklemektedir.

Sendikalar kayıt dışı çalıştırılan 4.5 milyon sigortasız işçinin (çalışan nüfusun yarısını oluşturuyor) kayıt altına alınması ile bu oranın yükseleceğini ve SSK'nın bütçeye olan 1.2 katrilyonluk yükünün ortadan kalkacağını iddia etmektedirler.

- Çalışanlardan kesilen primlerden oluşan fonların sembolik bir faizle Ziraat Bankası'nda tutulması veya düşük faizli Devlet İç Borçlanma Senetleri'ne yatırılması, sosyal güvenlik kurumlarının zararına bir durum ortaya çıkarmaktadır. SSK'nın, prim gelirlerinin bu şekilde değerlendirilmesinden dolayı bugüne kadar uğradığı toplam zarar Petrol-İş Sendikası'nın araştırmasına

göre 20 milyar dolar, Hazine'nin araştırmasına göre 25 milyar dolar civarındadır.

- İşçi ve işveren tarafından ödenen sigorta primleri toplamının ücretlerin %33.5-%40'ı arasında olması, işverenlerin sigortalı işçi çalıştırmamasına yol açmaktadır. Türkiye, bu yüksek oranla Avrupa ülkeleri arasında birinci sıradadır (Fisunoğlu, Mahir; Özel Emeklilik Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği ve Borsa İlişkileri; İMKB Dergisi; s.94);

- SSK'nın prim alacaklarını tahsil etmekte zorlanması ve hükümetlerin kamu ve özel sektör kuruluşlarının borçlarına sık sık af getirmeleri SSK'nın prim gelirlerini düşürmektedir.

- Yaş sınırlandırmasının olmaması sonucu kadınlarda 20, erkeklerde 25 yıl çalışma süresini dolduranların emeklilik hakkına kavuşmaları, genç yaşta emekli olanlara neredeyse çalışma süreleri kadar emeklilik ödemesinde bulunmasına yol açmaktadır. Yaş sınırlandırması getiren yeni yasanın etkileri uzun dönemde ortaya çıkacaktır.

Yukarda belirtilen durumlar sosyal güvenlik kurumlarının içine düştükleri kötü duruma yol açan etmenlerden bazılarıdır. Bu sebeplerin ortadan kaldırılması ve sosyal güvenlik sisteminin yeniden sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için çeşitli çözüm alternatifleri geti-

ilmektedir. Bunlardan birincisi dağıtım esasına göre devlet tarafından yönetilen sistemin rehabilite edilerek sorunlarından arındırılmasına öncelik vermek; ikincisi ise fonlama sistemine göre işleyen ve özel sektör tarafından yönetilen özel emeklilik programları kurmaktır.

Bu makalede yukarda belirtilen iki anlayıştan herhangi biri savunulacak değildir. Amaçlanan daha az bilineni, ama herkes tarafından konuşulması; yani ikinci anlayışı tanıtmak ve dünyadaki gelişiminin nasıl olduğuna bakmaktır.

Özel Emeklilik Programları

Tanım

Özel emeklilik programları, Ç. Ergenekon'un tanımladığı gibi, koşulları önceden belirlenmiş bir sözleşme çerçevesinde, çalışanların bireysel hesaplarına düzenli olarak yatırılan katkı paylarının emeklilik döneminin başlangıcına kadar etkin bir fon yönetimiyle değerlendirilmesi esasına dayalı bir organize emeklilik sigortası türüdür (Ergenekon, Çağatay; Özel Emeklilik Fonları; 1998; s.2). Bu programlar sayesinde çalışanlar, üretim sürecinde yer aldıkları zaman diliminde yarattıkları gelirin bir kısmını tasarruf ederek yaşlılık döneminde yaşamlarını belli bir seviyede sürdürme olanağına sahip olurlar.

Emeklilik programları, emeklilik ödemelerinin gerçekleştirilmesi için kurulan fonlardır. Programların kurucuları (sponsorlar), çalışanlar adına hareket eden özel işletmeler, çalışanları yararına devlet ve yerel yönetimler, üyeleri yararına sendikalar ve kendi yararlarına bireyler olabilir.

Gelişimi

Özel emeklilik programlarının geçmişini 19. yüzyılın son çeyreğine kadar götürebiliriz. İlk özel emeklilik programı, 1875'te ABD'de, Amerikan Demiryolu Şirketi (The American Express Company) tarafından kurulmuştur. 1875-1929 döneminde ABD ve Kanada'da 421 özel emeklilik programı kurulmuş olmasına rağmen gelişim sürecinin ivme kazandığı dönem 1929 Dünya Buhranı sonrasıdır. Yaşanan büyük ekonomik sıkıntılar, kişilerin birikimlerini eritmiş, kişilerde güvensizlik ve kötü bir gelecek korkusu doğurmuştur. Kamunun sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği, çalışanların sosyal güvenliklerinin sorumluluğunun işverence de paylaşılması gerektiği fikrini doğurmuştur. 1940'ta ABD'de özel sektör işçilerinin yaklaşık %15'i (4.1 milyon) özel emeklilik programlarının çatısı altındaydı. Bu oran 1960'ta %41'e, 1969 vergi reformuyla birlikte (The Tax Reform Act) %45'e yük-

selmiştir. 1974'te çıkarılan The Employee Retirement Income Security Act of 1974 (ERISA) tarafından getirilen vergi avantajları ile 35.9 milyon özel sektör çalışanın özel emeklilik programları üyesi olmasını sağlamıştır. 1990'da 39.5 milyon özel sektör çalışanın (toplam özel sektör çalışanlarının %43'ü) bir emeklilik programı üyesiyken 1993 için bu rakam kamu ve özel sektörlerinde çalışanların toplamı olarak 51 milyondur (Rakamlar için bkz: History of Pension Plans).

Özel emeklilik programlarının Avrupa'da yaygınlık kazanması 1940'lı yıllara rast gelir. ABD'ye göre işlevlik kazanmaları sonraya rast gelmesine karşın bugün için ulaştıkları seviye (özellikle İngiltere, Hollanda, İsviçre'de) ABD emeklilik programlarının üzerindedir.

Gelişmekte olan ekonomilerde özel emeklilik fonları henüz yeni yeni uygulamaya girmektedir. Neo-liberalizmin etkili olduğu günümüz dünyasında, devletlerin sosyal güvenlik harcamalarını kısmak ve bütçe içindeki ağırlıklarını azaltmak için özel emeklilik programlarını teşvik edici kararlar aldıklarını görüyoruz.

Bugün için gelişmekte olan ekonomilere model olarak sunulan Şili Özel Emeklilik Programları, 1980 yılında Şili kamu sosyal güvenlik sisteminin tasfiye süreciyle birlikte

Tablo: Gelişmiş Ülkelerde Özel Emeklilik Fonu Varlıklarının GSMH'ya Oranı (%)

	1970	1975	1980	1985	1990
İngiltere	17	15	23	47	55
ABD	17	20	24	29	35
Almanya	2	2	2	3	3
Japonya	0	1	2	4	5
Kanada	13	13	17	23	28
Hollanda	29	36	46	68	77
İsveç	22	29	30	29	28
İsviçre	38	41	51	59	69
Danimarka	5	5	7	12	15
Avustralya	10	8	9	14	19

Kaynak: DAVVIS, E.P.; Pension Funds, Retirement-Income Security and Capital Markets, An International Perspective; Oxford University Press; USA; 1995; s.55

kurulmaya başlamıştır. İlk emeklilerini 2001 yılında verecek olan Şili Emeklilik Programları'nın başarılı olup olmadığı konusunda farklı görüşler mevcuttur; fakat sonuçların 2001'den sonra net olarak görünecek olması değerlendirilmelerin kolaylıkla yapılmasını sağlayacaktır. Bugün için Şili'de, çalışanların %90'dan fazlası bir emeklilik programı üyesidir; fakat düzenli olarak primlerini ödeye(bile)n çalışanların tüm çalışanlara oranı %55 civarındadır (Rodriquez, L. Jacobo; Social

Security Privatization in the United States and The Chilean Experience; 1997; Portugal).

Özel emeklilik programlarının gelişmiş ülkelerde bu denli gelişmesinin nedeni hükümetlerin bu programlara yapılan katkıları, emeklilik fonu varlıklarını ve bunların yatırım gelirlerini vergilendirme politikasında yatmaktadır. Bu vergi teşvikleri emeklilik programlarının, çalışanlar tarafından en önemli tasarruf aracı olarak görülmesini sağlamıştır. Genellikle bu ülkelerde

emeklilik programına yapılan prim ödemeleri ve fon yatırım gelirleri ile sermaye kazançları belirli bir düzeye kadar veya tamamen vergiden muaf tutulmaktadır. Örneğin ABD'de işverenlerin katkı payları bir gider olarak kabul edilmekte, vergi matrahından düşülmektedir. Ayrıca fon yatırımlarından elde edilen gelirin emekli aylıklarının ödeneceği zamana kadar vergilendirilmemesi, fonların vergisiz bileşik getirilerle hızlı bir büyüme göstermelerine imkân sağlamaktadır (Özel Emeklilik Programları; Kılıç, Meltem; SDK Hizmet İçi Eğitim Ders Notu). (Vergilendirme rejiminin özel emeklilik fonlarına etkisi için bakınız: Ergenekon, Çağatay; İMKB Dergisi, Cilt:2, No:7-8; Temmuz-Aralık 1998).

Özel Emeklilik Program Türleri

1. Belirlenmiş Maaş Esaslı Emeklilik Programları (Defined Benefits)

Bu emeklilik programında, katılımcı emekli olduğunda ne kadar maaş alacağını önceden bilmektedir. Katılımcının emekli maaşı her çalışma yılına karşılık belirli miktarda gelire hak kazanma (örneğin her çalışılan yıl için 300 \$), çalışma döneminin sonundaki aylık gelirinin belirli bir yüzdesine hak kazanma (örneğin son ma-

aş 2000 \$ ise bunun %20'si yani 400 \$) ya da bu iki yöntemin birleşiminden oluşan bir metoda göre önceden tespit edilebilmektedir.

EBRI Databook on Employee Benefits'in 1997 verilerine göre ABD'de, orta ve büyük ölçekteki özel emeklilik programlarının %58'i çalışma döneminin son aylığını; bütün programların %43'ü ise her hizmet yılı için genellikle %1.54 ile %1.74 arasında değişen sabit oranları esas almaktadır (Kamu programlarında bu oranlar %2 ile %2.24'tür.). Özel programların %62'si ise her hizmet yılı için sabit bir oran değil de hizmet yıllarına göre değişen farklı oranlar kullanmaktadır. Eyalet ve yerel hükümetlerin planlarında ise daha çok çalışma döneminin son kazancı esas alınmaktadır (Logue, E. Dennis - Rader, S. Jack; Managing Pensions Plans; Harvard Business School Press; 1998; USA; s.32).

Belirlenmiş maaş esaslı emeklilik programlarının en önemli avantajı, çalışanın emeklilik dönemindeki maaşını önceden biliyor olması ve bu maaşını alamama riskinin olmamasıdır. Aktüeryal hesaplamalara göre belirlenecek olan primle emeklilik ödemesi ilişkisinde prim hesaplama yöntemi program sözleşmesinde belirtilir. Bu sözleşmede belirtilen prim tutarını sponsor programa düzenli olarak ya-

tırmaktadır. Yatırılan primlerin belirli bir süre sonra, emeklilik ödemesine hak kazanan kişiye ödenmemesi durumunda aradaki farkı sponsor karşılayacaktır. Bunun için başlangıçta prim düzeyi aktüeryal hesaplamalara uygun tespit edilmeli ve program yatırımları önceden saptandığı düzeyde tutulabilmelidir ki bunlar, sponsor üzerindeki riski azaltacak önlemlerdir.

Belirlenmiş maaş esaslı emeklilik programında emeklilik ödemeleri önceden belirlenmiş olduğu için zamanla fonda ortaya çıkabilecek varlık yükümlülük dengesizliğinde emeklilik ödemeleri tutarlarını düşürerek yükümlülükleri varlıklar seviyesine indirip varlık yükümlülük eşitliğini sağlamak program sözleşmesine aykırıdır. Bundan dolayı ancak varlıklar yükümlülükler seviyesine çıkartılıp denklik sağlanabilir. Bu denklik ise aradaki farkın sponsor tarafından bir kerede ödenmesiyle değil, zamana yayılarak fona yapılan prim ödemelerinin aradaki açığı kapatacak şekilde artırılabilmesiyle sağlanabilmektedir. Ergenekon'un belirttiğine göre, ABD'de fonlanmamış emeklilik programı yükümlülükleri, şirketlerin risklilik dereceleri ve kamuoyu nezdindeki imajları üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Halka açık şirketlerde hisse başına düşen her bir ABD Doları tutarındaki fonlanmamış yükümlülük, his-

se senedi fiyatının yaklaşık bir dolar düşmesine yol açmaktadır (Ergenekon, Ç; Age; s.9).

Bu programda sponsor fona yapılan ödemeleri bir hayat sigortası şirketinden annuite poliçe almak için kullanabilir. Hayat sigortası ürünleri tarafından teminat altına alınmış emeklilik programları sigortalanmış, teminat altına alınmamışlar ise sigortalananmamış emeklilik programları olarak adlandırılırlar. Sigortalanmış maaş esaslı emeklilik programlarında program üyeleri adına bir sigorta kuruluşundan programın koşullarına uygun bir poliçe satın alınır. Poliçede primler ve emeklilik maaşı, sigortaya dahil olunan kazanç düzeyi gibi konulara açıklıkla yer verilir. Program varlıklarının bir yediemin tarafından bir sigorta şirketinin idaresine devredilmesiyle fon yatırımları ve aktüeryal risk sigortacıya transfer edilmektedir. Şayet program yükümlülüklerini karşılayacak düzeyde fonlanamadıysa sigortacının üstlendiği risk artmaktadır.

Elif Buzlupınar sigortalananmış bir programın sigortalananmamış bir programdan daha güvenceli olduğunun söyleneceğini; çünkü ödemelerin yapılmasının hayat sigortası şirketinin durumuna bağlı olduğunu belirtmektedir (Buzlupınar, E; Özel Emeklilik Fonları; 1996; s.9).

Bazı ülkelerde devlet, emeklilik programının sigortalı

olup olmadığına bakmaksızın programa dahil olanların ödenebilir hale gelen maaşlarını garanti fonları oluşturarak sigortalamaktadır. Çalışan kişi belirli bir yaşa ulaşır ve emeklilik ödemelerinin başlaması için yeterli hizmet süresini doldurursa, maaşı garanti fonunca ödenebilir hale gelmektedir.

Belirlenmiş maaş esaslı emeklilik programında işveren, genç yaştaki çalışanlar için, emekliliği yaklaşmış olanlara göre daha düşük düzeylerde katkıda bulunmaktadır. Çalışma yılı arttıkça işverenin çalışan için yaptığı katkı artmaktadır. Bundan dolayı bu program çalışanların işyerlerine bağlılığını artırmakta, işgücü hareketliliğini kısıtlamaktadır.

Belirlenmiş maaş esaslı emeklilik programının bir özelliği de genellikle çalışanın fonda biriken parayı emekliye ayrılmadan önce çekememesi, kullanamamasıdır. İş değiştirme durumunda da fonda biriken tasarrufu transfer ederken kesintiler yapılmakta; tasarruflarda değer azalışları meydana gelmektedir.

Emeklilik maaşının hesaplanmasında başta belirttiğimiz yöntemlerin kullanılması, son kazanılan ücret düzeyinin büyük önem taşıması, kol gücüne dayalı olarak çalışan düşük gelirli için emeklilik döneminde de düşük bir gelire sahip olma riskini beraberinde getirmektedir. Gençlik döneminde çalışma performansı

yüksek olan düşük gelirli için ücretleri, yaşlandıkça performanslarıyla orantılı bir şekilde düşmektedir. Ayrıca, işverenlerin çalışanlar için, çalışanların gelirlerine oranla çalışma hayatlarının erken dönemlerinde programa daha az katkıda bulunmaları, dolaylı bir şekilde, amaçlananın dışında düşük gelirli için emeklilik ödemelerinin de düşük olmasına yol açabilmektedir.

2. Belirlenmiş Katkı Esaslı Emeklilik Programları (Defined Contribution)

Emeklilik maaşı sağlanmasında ikinci yaklaşım prim esaslı emeklilik programları da denen belirlenmiş katkı modelidir.* Bu modelde, programa katılanların çalışan ve işverenin katkıları ile yatırım kazançlarının toplandığı bireysel fon hesapları bulunmaktadır.

Program üyesinin emekli maaşı, emeklilik gününde fon hesabında birikmiş olan paranın tutarına bağlıdır. Gelirin belirli bir yüzdesi olarak programa yapılan katkılar, uzun süre hizmet veren çalışanlara tatmin edici seviyede emeklilik geliri sağlayacak seviyede ol-

* Ercan, Metin R., ve Gökçe, Deniz R., 'Belirlenmiş Katkı Modeli, Teori, Tanım ve Uygulama' başlıklı makalelerinde, geçmişten bugüne Türk sosyal güvenlik sisteminin belirlenmiş katkı modeli esasına göre işlemiş olması halinde, şu anda mevcut olan krizle karşı karşıya kalınmayacağını belirtmektedirler (İMKB Dergisi; cilt:2; No: 7-8; sayfa:35).

maktadır. Bu programda belirlenmiş maaş esaslı emeklilik programının aksine maaşların belirli bir yüzdesi olarak programın gelecekteki maliyeti baştan bilinmektedir; ancak, özellikle yatırım sonuçlarından etkilenecek olan emeklilik ödeneği baştan belli değildir. Bu nedenle programın gelecekteki maliyetinin tahmin edilebilir, ödenecek emekli maaşı tutarının tahmin edilemez olduğu söylenebilir.

Belirlenmiş katkı modeli ile belirlenmiş maaş esaslı emeklilik programı modeli arasındaki en belirgin ayırım ikincisinde işverenin, şartları yerine getiren işçi için emeklilik programına düzenli ödemeler yapması dışında hiçbir mali yükümlülüğünün olmamasıdır. Belirlenmiş katkı modeli esaslı emeklilik programı nihai ödemelerle ilgili herhangi bir taahhütte bulunmamaktadır. Çünkü zaman içinde biriktirilen fonların yatırımlar sonucu ne getireceği, genel ekonomik ortama ve seçilen yatırımlara bağlıdır. Program iştirakçisinin emekli maaşı, bu kişinin birikmiş emeklilik aktifinin emekliliğe değin sağlayacağı getiriye bağlıdır.

Belirlenmiş maaş esaslı emeklilik programları, program sponsorunun program üyeleri lehine programın riskini üstlenmesi nedeniyle kapalı bir gruba yönelikti, dışarıdan katılımlara izin verilmiyordu. Oysa belirlenmiş katkı modelinde

böyle bir risk üstlenimi olmadığı için isteğe bağlı katılımlar da mümkündür. Bu programda fona yapılan prim ödemeleri sadece çalışanlardan sadece işverenden ya da her ikisinden birden kesilebilmektedir. Primler sabit ya da değişken olarak kabul edilebilir.

Belirlenmiş katkı modelinde yükümlülükler toplam varlıklara eşittir; dolayısıyla bu şeffaflık emeklilik programının kolay anlaşılabilir ve rahat izlenebilir olmasını sağlar.

Emekli maaşının, kişinin emekli olacağı zamanda fon hesabındaki varlığına bağlı olması, yatırım tercihlerinin önemini artırmaktadır.

Emeklilik programları, üyelerine, ödedikleri primlerin hangi tür yatırım araçlarına yatırılacağına dönük seçenekler sunmaktadırlar. Örneğin bir seçenek yüksek getirili buna mukabil riski yüksek hisse senetleri olabilirken, diğeri görece daha düşük getirili fakat güvenli devlet bonoları olabilir. Program üyesi bu seçeneklerden birisini seçer veyahut ödediği primlerin bu yatırım araçlarından her birine belirli oranlarda dağılımını içeren portföy oluşturulmasını talep eder.

Belirlenmiş katkı modeline dayalı emeklilik programlarında yatırım riskinin tamamen çalışanın üzerinde olması portföy yönetiminin önemini artırmaktadır. Fon yatırımlarından yüksek gelir elde edil-

mesi durumunda çalışanın emeklilik geliri yükselmekte, düşük gelir elde edilmesi durumunda düşmektedir. Çalışanların maruz kaldığı yatırım riskinin kontrol altına alınması için değişik yöntemlere başvurulabilir: farklı sektörlerle, reel getirisi yüksek volatilitesi düşük menkul kıymetlere yatırım yapılabilir, bölgesel ve uluslararası bazda portföy çeşitlendirmesine gidilebilir, veyahut program üyeleri çalışma hayatlarının ilk dönemlerinde yüksek risk - yüksek getirili portföylere yöneltilerek, ortalama getiri maksimize edilmeye ve bireysel hesaptaki tasarruflar son çalışma döneminde dalgalı piyasalardan uzak tutulmaya çalışılabilir (Ergenekon, Çağatay; age; s.12). ABD’de özel emeklilik planları için portföy çeşitlendirilmesi ERISA (Employee Retirement Security Act) tarafından zorunlu kılınmıştır (Logue, D; Rader, J; age; s.90).

Belirlenmiş katkı modeline dayalı emeklilik programlarında program üyesinin iş değiştirmelerde fonda biriken tasarrufunu ve bununla birlikte fon gelirini hiçbir masraf ya da kesinti olmaksızın programdan çekebilmesi işgücünün serbest hareketini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca işverenin yükümlülük üstlenmesi ve banka ve sigorta şirketlerinin de herkese açık olan bu programları kurabilmeleri, belirlenmiş katkı modeline dayalı emeklilik prog-

ramlarının bir diğer avantajlarını oluşturmaktadır.

Her iki programın unsurlarını ayrı ayrı inceledikten sonra, iki programı mukayeseli bir biçimde risk değerlendirmesine tâbi tutarak katılımcının seçim yaparken neleri göz önünde bulundurması gerektiğine bakalım. Güven Sak (Sosyal Güvenlik Sisteminin Krizi Ve Çözüm Önerileri Üzerine Değerlendirmeler; 1997) ve Zve Bodie (Aktaran Logue, D; Rader, J; age; s.3). Emeklilik sigortasında katılımcıların karşılaşılabileceği risklerin ikame oranı riski, uzun yaşam riski, enflasyon riski ve yolsuzluk riski olduğunu ifade etmektedir.

İkame oranı riski (The risk of the rate of wage replacement): Katılımcının emeklilik döneminde hak kazandığı maaşının hayat standardını devam ettirmesi için yeterli olmaması riskidir. İkame oranının düşmesi katılımcının yaşam düzeyini olumsuz etkileyecektir. Daha önce de belirttiğimiz gibi belirlenmiş maaş modelinde ikame oranının ne olacağı önceden tespit edilebilmektedir. Belirlenmiş katkı modelinde ise bu oran portföy yönetiminin başarılı olup olmadığına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Uzun yaşama riski (Longevity risk): Katılımcının çalıştığı dönemde biriktirdiği fonların uzun yaşaması nedeniyle emekli maaşını karşıla-

maya yeterli olmamasıdır. Kişisel birikime dayalı belirlenmiş katkı modelinde bu risk yüksektir. Belirlenmiş katkı modeline dayalı emeklilik programlarında katılımcılar çalıştıkları dönemde fona aktardıkları para ve bunların gelirleri emeklilik maaşının belirleyicileri olmaktadır. Uzun yaşam nedeniyle fondaki paranın tükenmesi program üyesini yaşamının son dönemlerinde çaresiz bir durumda bırakacağı için genellikle devletler duruma müdahale etmekte, kişiye sosyal yardımda bulunmaktadırlar. Açıktır ki belirlenmiş maaş modeline dayalı emeklilik programlarında böyle bir risk söz konusu değildir.

Enflasyon riski: Emeklilik fon hesabında biriken tasarrufların satın alma gücünün azalmasıdır. Bu risk her iki sistem için de geçerlidir. Belirlenmiş katkı modelinde şayet fonlar iyi yönetilirse enflasyon riskine karşı bir korunma mümkün olabilir.

Yatırım riski: Daha önce de ayrıntısıyla değinildiği gibi, özellikle belirlenmiş katkı modelinde ortaya çıkabilecek bir durumdur. Yatırım riski, portföyün doğru yönetilmemesiyle birlikte emeklinin hesabında biriken tutarın makro iktisadi gelişmelere fazlasıyla bağımlı olmasından da kaynaklanmaktadır. Finansal piyasalarda, getirilerin yüksek olduğu zamanlarda önemli olmayan bu risk, finansal piyasalarda ciddi çal-

kantıların ortaya çıkması halinde olumsuz sonuçlara yol açabilir.

Yolsuzluk riski: Fon yönetiminde yolsuzluk nedeniyle biriken tutarın emeklilik maaş ödemelerini karşılayamaması durumudur. İşyeri programlarında işyerinin iflası ile karşılaşılabilir. Emeklilik fonlarında ise fon ortadan kalkabilir. Bu nedenle kamunun hem finansal piyasalarda hem de emeklilik sigortası alanında sağlıklı bir yönetim ve denetim sistemini tasarlaması gerekmektedir (Avustralya'da, devlet, yolsuzluk riskine karşı her yıl için program varlıkları üzerinden %0.05 vergi almaktadır; böylece yolsuzluk kaynaklı program varlıklarındaki azalışı karşılama sorumluluğunu üstlenmektedir).

Yukarıda belirtilen risklere karşı olası bir çözüm olarak karma modeller önerilmektedir. Örneğin ABD'de genellikle görüldüğü üzere, üyelerine temel bir emeklilik maaşı (base pension) sağlayan belirlenmiş maaş esasına dayalı programlar ile bunu tamamlayan ikincil nitelikte belirlenmiş katkı esaslı programlar birlikte uygulanmaktadır (Davvis, Phillip E.; age; s.244).

SONUÇ

Bugün için dünyada, genel olarak iki tür model esas alınmaktadır; fakat bazı ülkelerde, ABD örneğinde olduğu

gibi karma (hybrid) modeller de esas alınabilmektedir. Her ülkenin kendi özgün şartlarına ve önem verdiği unsurlara göre model seçtiğini görmekteyiz. Ülkelerin bu şartları, aynı modelin uygulamalarında da farklılıkların ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır. Programa katılımın zorunlu tutulup tutulmaması, vergilendirme politikaları, fon varlıklarının kamu veya özel sektör tarafından yönetilmesi, fon yatırımlarına getirilen kısıtlamalar, programların denetlenme esasları ve denetleme otoritesinin niteliği gibi konular aynı modelin bir ülkeden diğerine farklılıklar göstermesine yol açmakta; bu da programların performans düzeylerinde farklılıklar doğurmaktadır.

Ülkemizde yakın bir gelecekte uygulamaya sokulması düşünülen özel emeklilik programlarının yukarıda belirtildiği şekilde ülkeden ülkeye ve uygulamalara göre farklılıklar göstermesi, kendi şartlarımıza en uygun modelin seçiminin ve tercih edilen uygulama biçimlerinin önemini artırmaktadır.

Son olarak belirtmek gerekir ki, amaç sosyal güvenlik sistemindeki sorunları çözmektir; özel emeklilik fonlarının para ve sermaye piyasalarına fon girişi sağlamak gibi ikincil fonksiyonlarını ön plana almak, geniş halk kitlelerinin geleceği için olumsuz sonuçlara yol açabilir.

KAYNAKÇA

- BUZLUPINAR, Elif; *Emeklilik Fonları, Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarımı; SPK Yayınları; 1996; Ankara*
- DAVVIS, E., Philip; *Pension Funds: Retirement-Income Security, and Capital Markets, An International Perspective; Clarendon Press; 1995; Oxford*
- ERCAN, Metin R-GÖKÇE, Deniz R; *Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Belirlenmiş Katkı Modeli: Tanım, Teori ve Bir Türkiye Uygulaması; İMKB Dergisi; Cilt 2; No: 7-8; Temmuz-Aralık 1998; s.35*
- ERGENEKON, Çağatay; *Özel Emeklilik Fonları; İMKB Yayınları; 1998; İstanbul*
- FİSUNOĞLU, Mahir; *Özel Emeklilik Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği ve Borsa İlişkileri; İMKB Dergisi; Cilt 2; No: 7-8; Temmuz-Aralık 1998; s. 92*
- *History of Pension Plans; www.revenue.state.ak.us/treasury/aspib/index.htm*
- KILIÇ, Meltem; *Özel Emeklilik Fonları; Sigorta Denetleme Kurulu Hizmet İçi Eğitim Ders Notu; Mayıs 1999*
- (LOGUE, E. Dennis-RADER, S. Jack; *Managing Pensions Plans; Harward Business School Press; 1998; USA*

• RODRIQUEZ, L. Jacobo; *Social Security Privatization in the United States and The Chilean Experience; 1997; Portugal*

• SAK, Güven; *Sosyal Güvenlik Sisteminin Krizi ve Çözüm Önerileri Üzerine Değerlendirmeler; Maliye Sempozyumuna Sunulan Tebliğ; 14-17 Mayıs 1997*

Şenol Serkan ŞENTÜRK
Sigorta Denetleme
Uzman Yardımcısı

Yabancı Basından HABERLER

Teknoloji Dünyasında Telif Hakları

Teknolojik şartlarda yapılan ekonomik faaliyetleri bazı özellikleri neredeyse gerçek dışı gibi gözükmemektedir. Gerek sanat gerek ticari faaliyetlerin doğasında, fikri ürünler öteden beri söz konusu olabilmekteydi. Bilişim teknolojisindeki büyük gelişmelerden önce, entellektüel mülk olarak adlandırılacak bu fikri ürünler kolaylıkla tanımlanabilmekte ve sahibi adına tescil edilmesi nispeten daha uygun şartlarda yapılabilmekte idi. Özellikle, bilişim teknolojisindeki devrim

niteliğindeki gelişmeler bu durumu bir hayli değiştirmiştir.

Gelişmiş ülkelerde, hizmetler ağırlıklı ekonomik yapıya doğru bir trend söz konusudur ve böyle bir ekonomik yapı içerisinde entellektüel mülkler en önemli değerler olarak kabul edilmektedir. Bilgisayar kullanımındaki artış, kişisel bilgisayarların hard disklerindeki entellektüel mülk sayısının artmasına neden olmuştur ve böylece sanal entellektüel mülk kavramı ortaya çıkmıştır.

Bunun yanı sıra, kişisel bil-

gisayar ve telefon hattına sahip herhangi bir kişinin rahatlıkla giriş yapabildiği ve giderek artan sayıda ticari faaliyetin bağlantılı olduğu Internet ve web sitelerinin çoğalması da göz önünde bulundurulduğu takdirde, güvenlik tehlikesi çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Entellektüel mülkün sanal bir ortamda saklanması, kendi özelliklerini yitmesine neden olmasa da, çalınması, sahibinin izni olmadan veya herhangi bir ücret ödenmeden kullanılması eskiye göre çok daha kolay olabil-

mektedir.

Entellektüel mülk, bir yazı, bir müzik eseri, yazılım programı, proje veya bir formül, bir logo ya da gen teknolojisine ilişkin bir çalışma olabilir. Bu fikri ürünlerin kopyalanması kolay olduğu için bir çok koruma yöntemleri geliştirilmiştir. Örneğin, orijinal eser veya çalışmaya, uluslararası nitelikte kabul görmüş © sembolü eklenerek telif hakları sağlama alınmış olmaktadır.

Gerekli yasal prosedüre göre tescil edilmelerini takiben, plan, proje ve formüller ® sembolü ile patent haklarını, şirket ortakları ise ™ sembolü ile isim haklarını teminat altına alabilmektedirler.

Internet, dünya ölçüsünde yayılmış web siteleri vasıtasıyla, her büyüklükteki şirkete, tüm dünyada atılım yapma imkânını sağlamaktadır. Ancak, madalyonun diğer yüzünde gizli bilgilere ve şifrelere yönelik bir tehlike söz konusudur.

Bu tehlike, çok önemli bilgilerin gizlenmesi imkânını sağlayan kişisel şifreleme sisteminin kullanılmasıyla azalmaktadır, ancak bu sistemde de kopyalama veya izinsiz olarak yayımlama tehlikesi vardır. Müzik ve video bantlarının izinsiz olarak yayımlanması olaylarıyla çok sık karşılaşmaktadır ve dijital ortamda saklanılan eserler, kalitelerine hiçbir zarar vermeksizin rahatlıkla çalınabilmektedirler. Uygun programlar kullanılarak

bir web sitesinin dahi kopyalanması mümkün olabilmektedir. Bunun yanı sıra, bir web sitesinde bulunan materyaller ticari olarak tescil edilmiş olsalar dahi, eğer taşınabilir bir formatta iseler, herhangi bir yerde kullanılmak üzere başka bir siteye kolaylıkla transfer edilebilmektedirler.

Ticari olarak tescil edilmiş materyal ve isim hakkı saklı eserlerin yasal olmayan şekilde kullanılmasının dürüst müşterileri aldatması bir yana, bu entellektüel mülklerin yasal sahiplerinin dahi bazı sorunlarla karşılaşmaları ihtimal dahilindedir. Herhangi bir web sitesinin yasal olmayan şekilde ziyaret edilerek ödemelerle oynanması da web sitesi sahibi için sorun çıkarabilir.

Halihazırda, siber sahtekârlık için iki tür koruma biçimi geliştirilmiştir. Bir koruma biçimi, programla ilgilidir ve telif konu malzeme veya eserin kopyalamasını önlemektedir; kopyalama gerçekleştirildiği takdirde dahi, kopyalanan şeyin anlaşılması mümkün olmamaktadır. Elektronik dosyalar ve görüntüler, elektronik yöntemlerle işaretlenmekte ve böylece telif konu eser veya çalışmanın kime ait olduğu her zaman belirlenebilmektedir.

Sisteme yerleştirilmiş şifreleme yöntemi, elektronik dosyadan tek bir cümle kopyalanırsa dahi, kopyalanan şeyin izini sürme imkânını sağlamaktadır. Ayrıca, sitedeki bilgi veya eserin başka bir yere nakli sıra-

sında bir engelleme olduğu takdirde, söz konusu eser veya materyal, içeriği deşifre olmayacak şekilde gizlenebilmekte, çok büyük içerikli dosyalar, sadece sınırlı bilgi transferi ve yararlanma imkânı veren, ayrıntılı şifre girmedikçe kopyalama izni vermeyen sanal zarflarda saklanabilmektedir.

Diğer koruma biçimi ise, izinsiz yayımlama ve kopyalamayı yasalarla sınırlamaktır. Bugün birçok ülke yanlış bir tutum izlemekte, kendi ülkesindeki kopyalama ve izinsiz yayımlama faaliyetlerini yasaklayacak sözleşmeleri imzalamamaktadırlar.

Ancak, uluslararası baskı ve herhangi bir ülkedeki yasa dışı siteleri tanımlayıp izole edebilme tekniğinin gelişmesi, telif hakları yasınının uygulandığı ülke sayısının giderek çoğalmasına neden olmaktadır.

Bu konuda uzlaşmaya yanaşmayan hükümetler dahi, yasa dışı kişilere verdikleri desteğin, kendilerini, elektronik ekonomik faaliyetlerin tamamen dışında bırakmasına razı olmamaktadırlar.

Avrupa Birliği'nde, Internet Ortamında Telif Haklarına Yönelik Yasa Dışı Eylemlere Karşı Koruma Önlemleri

Avrupa Birliği'ne dahil ülkelerin hükümetleri, kendi hukuk sistemleri içinde bir takım korumalar sağlamaktadırlar ve Avrupa Konseyi nezdindeki

bir Komisyon, Avrupa Birliği dahilindeki web sitelerinde bulunan entellektüel mülk üzerindeki hakları korumak amacıyla bir program benimsemiştir. Dünya ölçüsünde ise, World Intellectual Property Organisation bu konuda uluslararası standartları belirlemiştir. Ancak, şu anda ortadan kaldırılması gereken bir çok engel mevcuttur. Kısaca ifade etmek gerekirse, şu anda elektronik ticaret nedeniyle gerçek bir tehlike söz konusudur ve sanal olmaları nedeniyle, bugüne kadar daha çok fiziki varlıklar için teminat vermiş olan sigortacılar için bir risk arz etmektedir. Buna rağmen, bazı sigorta şirketleri bu riski göze almaktadırlar.

Sedgwick ve IBM, birleşik bilgisayar ağ sistemlerine yönelik güvenlik ihlallerine karşı, IBM'in danışmanlık hizmetleriyle ilgili sigorta teminatını da içeren, "danışma ve risk transfer hizmetleri" olarak ortak bir proje geliştirmişlerdir.

Bu proje dolayısıyla güvenlik ihlalleri kontrol altına alınacak, risk en aza indirilecek, güvenlik konusu ve şirketleri elektronik ticaret konusunda tereddüte sevkeden unsurlar hedef alınacaktır.

Sedgwick Technology Group'tan bir üst düzey yönetici "Bu ürün ve hizmetlerle yapmaya çalıştığımız, bir güvenlik ağı oluşturarak, şirketlere, elektronik ticarete girme konusunda destek vermektir"

demektedir.

IBM Global Insurance Solutions şirketinin bir üst düzey yöneticisi ise, son durumu "Elektronik ortamda iş yapma imkânının ortaya çıkması ve Internet'in gücü, sigortacıları ve finans şirketlerini, elektronik ticaret yapmalarını sağlayacak yeni modeller aramaya zorlamaktadır" şeklinde özetlemektedir.

Benimsenen çözümlerden biri, elektronik ticarete yönelecek muhtemel şirketlerin bu konuda ne derece sağlıklı olduklarını belirlemektir. Buna göre, ilgili şirketin Internet esaslı faaliyetleri ve dahili bilgisayar ağı göz önüne alınarak riskin büyüklüğü belirlenecek, daha sonra, söz konusu tehlikenin riziko kontrol ve sigorta kombinasyonu ile potansiyel olarak ne kadar aza indirilebileceği değerlendirilecektir.

Bu çözüm yolu, şirketlere, elektronik hırsızlık, virüs, web sitelerine izinsiz girilmesi gibi bilgisayar güvenliğinin ihlâlinden kaynaklanabilecek üçüncü ve birinci şahıs hasarlarına karşı sigorta teminatı sağlamaktadır. Rizikolar için yapılan ön değerlendirmenin yanı sıra, IBM şirketi, elektronik ticaret yapan şirketleri söz konusu tehlikelere karşı korumak üzere kapsamlı riziko kontrol hizmeti sunmaktadır.

Internet kullanımındaki artışa ilişkin en son oranlar ve gelecek beş yıl için öngörülen artış oranı esas alınarak yapılan tahminlere göre

Datamonitor şirketi, 2001 yılı sonunda Batı Avrupa'da 38 milyon hanenin, Internet hattına girmiş olacağını öngörmektedir. Bu durum, şu anda dünya ekonomisi için önemli bir güçtür.

Önümüzdeki yıllarda meydana gelecek olan büyüme, artık her türlü faaliyetin fiziksel değerler etrafında değil, Internet kullanımının artışı ile birlikte sanal değerler etrafında gerçekleşeceğini kesin bir şekilde göstermektedir.

Sigorta şirketleri için mesaj son derece açıktır; ya Internet sigortacılığı ve sanal değerlerle ilgili araçların ve piyasanın geliştirilmesini sağlamak, ya da sigorta müşterilerinin fiziksel (sanal olmayan) değerlere ilişkin ihtiyaçlarının uzun dönemde azalacağı gerçeği ile karşılaşmak durumunda kalmak.

IBM şirketi, biraz önce sözü edilen sigorta teminatının yanısıra, güvenli web siteleri veya sanal ortamlar oluşturmada bir rehber olarak yararlanılabilecek kriterler geliştirmiştir. Bu kriterler, meydana gelmesi muhtemel hasarları bir sigortacı gözüyle ele almakta ve bu hasarları, gerek web sitesi gerek ürün ve ekspertiz gerekse ticaretin oluşturulmasında nasıl asgariye indirilebileceğini göstermektedir.

Web siteleri, kaliteli, güvenilir ve güçlü bilgisayar donanımı esası üzerine kurulmalıdır. Internet'e bağlı sistemde gizli ya da ticari açıdan değer

taşıyan bir bilgi olduğu takdirde, bu bilgilerin suçlulara veya izinsiz ziyaretçilere karşı uygun yöntemlerle korunması gerekmektedir.

Bu yöntemlerden biri, siteyi, aralarındaki geçişin güvenlik işlemleriyle kontrol edilebildiği üç ayrı alana ayırmaktır. Bu alanlar, dahili bilgisayar hattı (Intranet), dış bağlantılar (Internet) ve her ikisi arasında geçişi sağlayan kontrollü alanlardır.

Bir web sitesi, yapılmakta olan işin tüm varlıkları ve dosyalarıyla birlikte yolun kenarına yerleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Böylece, site, kötü niyetli kişilere karşı koruma sağlayan kaliteli bir Internet Hizmet Birimi ile birlikte kasabanın en iyi bölgesine yerleştirilebilecektir. Internet Hizmet Biriminin yeri yanlış seçildiği takdirde siteye girişler ve kötü niyetli kişilere karşı savunma yeterince caydırıcı olamayacaktır.

Bir web sitesinin sadece bir reklam aracı olmaması için işlemlerle (ödemeler dahil) ilgili bir liste, kontrol yetkileri, işle ilgili en son bilgiler ve uygun olduğu takdirde teslimatın da yapılabilmesi gerekmektedir.

Bu düzeyde işlemlerin yapılabilirdiği bir web sitesinde, girişlerin kontrol edilebilmesi için adeta bir duvar gibi kontrol sistemi kurulması gerekmektedir. Gerçek dünyada bir yangın duvarı nasıl arkasında bulunan herşeyi yangına karşı koruyabiliyorsa, bilgisayar sis-

temindeki koruma mekanizması da siteye sızmaları ve içerideki bilgileri bozma girişimlerini engellemektedir.

Normal bir ticari faaliyet için hırsızlık, karşılaşılabilecek tehlikelerden biridir. Internet siteleri için de, içerideki bilgilerin, sahibinin izni olmaksızın başkaları tarafından okunması hırsızlık anlamına gelmektedir. Diğer bir tehlike de, tıpkı gerçek hayatta malların hasarlanması veya faaliyet gösterilen yerin düzeninin bozulması gibi, Internet sitesinin de işlemini gerçekleştiren veya hizmet sağlayan ünitelerin hasarlanmasıdır.

Çalınan bilgi veya değerlerin geri verilmesi için ya da bu değerlerin yasal sahiplerinin aleyhine kötüye kullanılması yönünde açık bir şantaj tehdidi de söz konusu olabilmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Data Monitor şirketine göre 2001 yılı sonu itibarıyla Batı Avrupa'da 38 milyon hane Internet hattına girmiş olacaktır ve bu rakam toplam Internet kullanıcısının % 25'ine tekabül etmektedir.

Bu yüksek oran çok büyük bir pazarlama fırsatı olabildiği gibi, aynı zamanda, sistemde 38 milyon kontrolsüz giriş noktası bulunduğu anlamına da gelmektedir. Bu durum, sisteme izinsiz giriş veya sisteme virüs bulaştırma, hırsızlık ve şantaj gibi yasadışı eylemlerin Batı Avrupa'ya göre çok daha etkili bir şekilde yapıla-

bildiği, gelişen Doğu Avrupa ekonomilerini göz önüne almamaktadır.

Dünyadaki elektronik ticarete ilişkin pazarlama imkanları, ticari web sitelerinin sayısı ve yeteneklerinin artmasına neden olacaktır. Ancak, bu artış, sigorta şirketlerinin bu konuda yeterince tecrübe sahibi olmaması nedeniyle, kâr kaybı ve ticaretin engellenmesi gibi giderek artan hasar talepleriyle karşı karşıya kalmasına neden olacaktır.

Bugüne kadar sigortacılar, tehlikelerin değerlendirilmesinde, bu tehlikelere karşı korunmada ve nihayet, tehlikelerin meydana gelmesinden sonra ortaya çıkan hasarın tazmin edilmesinde daima bir yardımcı olarak görüldükleri için, gelecekte işi yazacak olanlar, sanal ve entellektüel mülkle ilgili sorunları halledebilmiş sigortacılar olacaktır.

CII MART 2000

Mafya, ABD'de Internet'ten Borsaya Sızarken Yakalandı

ABD, tarihinin en büyük hisse senedi yolsuzluğu ile çalkalanıyor.

Geleneksel para kaynakları kuruyan mafyanın tatlı kârın adresi New York Borsası'na göz diktiği ve Internet üzerinden sızmaya çalıştığı haberleri üzerine 10 Haziran 2000 günü başlatılan operasyonda 1120 kişi tutuklandı. Mafya, borsa yolsuzluğu ile en az 50 milyon dolarlık gelir hedefliyordu.

Polis, mafyanın Internette el değiştiren menkul kıymetlerle yakından ilgilendiğini tespit etti. Federal Soruşturma Bürosu (FBI) borsa yolsuzluğu soruşturması başlattı ve 600 ajan katıldı.

13 Eyalet

FBI şimdiye kadar 13 eyalette operasyonlar yapıldığını, tutuklamaların sürmesinin beklendiğini açıkladı. Tutuklananlar arasında yatırım danışmanları, şirket patronları, New York'tan eski bir dedektif, 5 mafya ailesinin üyeleri bulunuyor ve hisse senedi manipülasyonu, yeni kurulan

Internet şirketlerinin halka arzında yolsuzluk, düşük fiyatlı hisse senetlerinin işlemlerinde sahtekârlık yapmakla suçlanıyor.

Rüşvet Önerisi

Mafya üyeleri, Internet'te yapılan alım-satımlarda, senet ve menkul kıymetlerin değerini artırmak için değersiz hisseleri piyasaya sürecektir kişilere rüşvet öneriyor, ölüm tehditleriyle baskı yapıyor, masum yatırımcıların parası bu yoldan mafyaya transfer ediliyordu.

Böylesi Görülmedi

Adalet Bakanlığı konuyla ilgili 16 ayrı iddianame hazırladı, yedi ayrı suç duyurusunda bulundu. ABD'nin SPK'sı niteliğindeki Securities and Exchange Commission (SEC) Başkanı Richard Walker, "Son yılların en muazzam felâketi. Böyle yolsuzluk görülmedi" dedi.

Resmî kaynaklara göre, mafyanın Internet'teki hisse senedi ve menkul kıymet alım-

satımlarından sağlamayı öngördüğü çıkar 50 milyon doları buluyor. Amerikan yasalarına göre, bu suçları işleyenler 5 ilâ 80 yıl hapisle cezalandırılıyor.

Bakanlık Uyarıydı

Internet üzerinden hisse senedi alım-satımının güvenliği ve kontrolü konusundaki tartışmalar, bir süredir ABD kamuoyunun gündemini meşgul ediyordu. ABD Adalet Bakanlığı, Internet üzerinden yapılan ticaretin belgelendirilmesi ve izlenmesi konusunda ciddi riskler bulunduğu konusunda uyarılarda bulunmuştu. Bu uyarılar üzerine, SEC, bir süre önce Internet üzerinden elektronik ticaret yapan bazı firmaları büyüteç altına almış ve bu firmaların bir kısmının gelirlerini yüksek göstermek için, hileli yöntemler kullandıklarını belirlemişti.

**New York
Hürriyet, 12 Haziran 2000**